

MESTNA KNJIŽNICA KRANJ

Maruša Bertalanič

**ORGANIZACIJA TRAJNOSTNIH OBLIK ZAGOTAVLJANJA
KNJIŽNIČNE DEJAVNOSTI: UVEDBA SAMOPOSTREŽNIH
KNJIŽNIC V KNJIŽNIČNI MREŽI MESTNE KNJIŽNICE
KRANJ**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Kranj, 2025

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Ime in PRIIMEK: Maruša BERTALANIČ

Naslov pisne naloge: Organizacija trajnostnih oblik zagotavljanja knjižnične dejavnosti: uvedba samopostrežnih knjižnic v knjižnični mreži Mestne knjižnice Kranj

Kraj: Kranj

Leto: 2025

Št. strani: 35

Št. slik: 13

Št. preglednic: 2

Št. prilog: 1

Št. strani prilog: 5

Št. referenc: 28

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Mestni knjižnici Kranj

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Maja Vunšek in Meta Učakar, Mestna knjižnica Kranj

UDK: 025.3:004.738.5(497.4Kranj)

Ključne besede: splošne knjižnice, trajnostni razvoj, digitalne knjižnice, avtomatizirana izposoja, potujoče knjižnice

Izvleček

Raziskava preučuje uvedbo samopostrežnih knjižnic Knjižnica24 v knjižnično mrežo Mestne knjižnice Kranj kot rešitev za izboljšanje dostopnosti do knjižničnih storitev, zlasti na podežlju Mestne občine Kranj. Cilj je bil oceniti potencial Knjižnice24 v primerjavi z nerealizirano bibliobusno mrežo ter njen vpliv na dostopnost, bralne navade in digitalno pismenost. Raziskava temelji na anketiranju prebivalcev in analizi SWOT. Več kot 70 % anketirancev podpira Knjižnico24 in jo prepoznavajo kot dostopno, praktično in časovno učinkovito. Kot prednosti izpostavljajo dostopnost 24/7, prihranek časa in enostavnost uporabe. Analiza SWOT potrjuje prispevek Knjižnice24 k trajnostnemu razvoju knjižnic, saj zmanjšuje potrebo po individualnih vožnjah in omogoča stroškovno učinkovitejšo izposajo. Kljub izzivom, kot so začetni stroški in dostopnost za digitalno manj pismene uporabnike, raziskava potrjuje, da je Knjižnica24 sodoben model, ki bi lahko postal zgled za druge knjižnice. Ugotovitve so uporabne za razvoj knjižničnih storitev in prilagoditev zakonodaje za vključitev samopostrežnih knjižnic v javni sistem.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 POMEN RAZVOJA DIGITALNE PISMENOSTI MED PREBIVALCI	2
3 MREŽA MESTNE KNJIŽNICE KRANJ IN PRAVNI OKVIR	3
3.1 ORGANIZACIJA KNJIŽNIČNE MREŽE	3
3.2 PRAVNI OKVIR IN MOŽNOSTI ZA IZBOLJŠAVE	5
4 NAČRTOVANJE BIBLIOBUSNE MREŽE V MESTNI KNJIŽNICI KRANJ	6
5 TRAJNOSTNE KNJIŽNICE IN PRIHODNOST KNJIŽNIČNE DEJAVNOSTI	7
5.1 KNJIŽNICE IN TRAJNOSTNI RAZVOJ	7
5.2 PODPIRANJE CILJEV TRAJNOSTNEGA RAZVOJA V MKK.....	8
6 SAMOPOSTREŽNE KNJIŽNICE ZA VEČJO DOSTOPNOST KNJIŽNIČNIH STORITEV	9
6.1 PRIMERI SAMOPOSTREŽNIH KNJIŽNIC PO SVETU IN SLOVENIJI	9
6.2 KNJIŽNICA24GLOBUS.....	11
7 RAZISKAVA	12
7.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN HIPOTEZE.....	12
7.2 METODOLOGIJA IN METODE	13
7.2.1 Analiza SWOT	13
7.2.2 Anketa	14
8 REZULTATI RAZISKAVE	15
8.1 ANALIZA SWOT STORITEV KNJIŽNICE24 IN BIBLIOBUSA	15
8.1.1 Storitve Knjižnice24.....	15
8.1.2 BIBLIOBUS	17
8.2 REZULTATI ANKETE	18
9 RAZPRAVA.....	27
10 ZAKLJUČKI	30

11 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA	33
--------------------------------------	----

KAZALO SLIK

Slika 1: Spol anketirancev	19
Slika 2: Starostna struktura anketirancev	19
Slika 3: Izobrazbena struktura anketirancev	20
Slika 4: Članstvo anketirancev v Mestni knjižnici Kranj	20
Slika 5: Pogostost obiska enot Mestne knjižnice Kranj	21
Slika 6: Najpogostejši način dostopa do knjižničnih storitev	21
Slika 7: Izzivi pri dostopu do knjižničnih storitev	22
Slika 8: Ocena vpliva samopostrežne knjižnice na uporabniško izkušnjo	22
Slika 9: Ocena pomembnosti posameznih prednosti samopostrežne knjižnice	23
Slika 10: Pripravljenost uporabnikov na uporabo samopostrežne knjižnice v njihovem kraju	24
Slika 11: Dodatne vsebine v bližini samopostrežne knjižnice	24
Slika 12: Mnenje o vplivu samopostrežne knjižnice na uporabniško izkušnjo glede na starost	25
Slika 13: Pripravljenost za uporabo samopostrežne knjižnice glede na starost	26

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Analiza SWOT Knjižnice	15
Preglednica 2: Analiza SWOT bibliobusa	17

KAZALO PRILOG

PRILOGE	I
Priloga 1: Anketni vprašalnik	I

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem zaposlenim v Mestni knjižnici Kranj za njihovo strokovno pomoč in deljenje znanja. Hvaležna sem tudi svojim domačim za podporo in spodbudo skozi celoten proces. Posebna zahvala gre mojima mentoricama – Maji Vunšek za usmerjanje in podporo pri raziskovalnem delu ter Meti Učakar za vso pomoč in dragoceno znanje, ki mi ga je predala v času praktičnega usposabljanja.

1 UVOD

Knjižnice so ključne ustanove za dostop do znanja, informacij in kulture, vendar se v sodobnem času soočajo s številnimi izzivi, kot so hitre tehnološke spremembe, spreminjajoče se potrebe uporabnikov in vedno večji poudarek na trajnostnem razvoju. Poseben izziv predstavlja zagotavljanje dostopnosti knjižničnih storitev na podeželskih območjih, kjer so fizične knjižnice pogosto oddaljene ali težje dostopne, zato postaja iskanje inovativnih in trajnostnih rešitev vse pomembnejše.

Naloga obravnava uvedbo samopostrežnih knjižnic Knjižnica24 v knjižnično mrežo Mestne knjižnice Kranj (dalje MKK) ter raziskuje njihov potencial za izboljšanje dostopa do knjižničnih storitev, zlasti na podeželskih območjih Mestne občine Kranj (dalje MOK). Model Knjižnica24 smo primerjali z načrtom bibliobusne mreže, ki je bil predviden, a nikoli realiziran. Osredotočili smo se na območje MOK in preverili, ali bi načrtovana bibliobusna postajališča lahko služila tudi kot možne lokacije za Knjižnico24.

Raziskava je temeljila pretežno na kvantitativni metodi pridobivanja raziskovalnih podatkov, to je anketiranju prebivalcev MOK, dopolnjeni s kvalitativno metodo analize SWOT Knjižnice24.

Teoretični del naloge vključuje pregled relevantne zakonodaje, obstoječih študij in raziskav o trajnostnem razvoju knjižničnih storitev ter o potrebah razvoja digitalnih kompetenc prebivalstva. Prav tako zajema analizo trenutnega stanja knjižnične mreže MKK v MOK z namenom ocene pokritosti območja s knjižničnimi storitvami. Predstavljene so prakse iz Slovenije in tujine, ki vključujejo samopostrežne oblike knjižnične dejavnosti. V okviru MKK je bila leta 2023 uvedena Knjižnica24Globus, ki omogoča 24-urno izposajo rezerviranega gradiva ter plačevanje morebitnih dolgov in predstavlja pomemben korak k širjenju samopostrežnih knjižničnih storitev v Sloveniji. V nalogi analiziramo njen učinek ter preverjamo možnosti za širitev takega modela na druga območja MOK.

Predpostavljali smo, da bodo anketiranci Knjižnico24 ocenili kot dostopno in praktično rešitev ter da bodo mlajši uporabniki tej storitvi bolj naklonjeni kot starejši. Prav tako smo predvidevali, da bodo anketiranci menili, da uvedba samopostrežnih knjižnic spodbuja boljše

bralne navade in razvoj digitalnih kompetenc. Domnevali smo tudi, da bo Knjižnica24 dolgoročno stroškovno učinkovitejša od bibliobusa. Z raziskavo možnosti za uvedbo Knjižnice24 želimo oblikovati konkretne predloge za boljšo dostopnost knjižničnih storitev v MKK in prispevati k razvoju trajnostnih modelov, ki bi lahko postali zgled tudi za druge knjižnice v Sloveniji.

2 POMEN RAZVOJA DIGITALNE PISMENOSTI MED PREBIVALCI

V času digitalizacije se knjižnice soočajo z novimi izzivi, saj morajo ohraniti svojo ključno vlogo pri zagotavljanju dostopa do informacij, znanja in kulturnih vsebin. Kljub hitremu razvoju tehnologij ostajajo knjižnice nepogrešljive, saj omogočajo prostor za učenje, raziskovanje in povezovanje različnih generacij. Pomembno je, da knjižnice sledijo sodobnim trendom in svojim uporabnikom zagotavljajo čim bolj celovite, dostopne in napredne storitve, ki vključujejo tako fizične kot digitalne oblike. To je še posebej pomembno za območja izven urbanih središč, kjer je dostop do knjižničnih storitev pogosto omejen. PressReader Team (2024) poudarja, da se knjižnice vse bolj osredotočajo na inovacije, ki ne le izboljšujejo dostop do storitev, ampak tudi povečujejo njihov vpliv v družbi. Digitalizacija knjižnic pomeni ne samo razširitev dostopa do virov, temveč tudi prilagoditev storitev različnim potrebam uporabnikov ter uporabo trajnostnih rešitev. Knjižnice že danes ponujajo digitalne zbirke, interaktivne tehnologije in energetske učinkovite prostore, s čimer želijo zagotoviti dolgoročno trajnost in relevantnost v lokalni skupnosti.

Digitalna pismenost postaja vse pomembnejša, saj uporabnikom omogoča učinkovitejši dostop do informacij, večjo vključenost v digitalno družbo in boljše razumevanje digitalnega okolja. Okvir digitalnih kompetenc DigComp 2.2 opredeljuje digitalno pismenost kot kombinacijo informacijskih in podatkovnih veščin, komunikacije, ustvarjanja digitalnih vsebin, varnosti ter reševanja problemov v digitalnem okolju (Kluzer idr., 2023, str. 7). Knjižnice imajo pri tem pomembno vlogo, saj svojim uporabnikom omogočajo izobraževanje in razvoj digitalnih spretnosti.

V Strategiji razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027 je ena izmed ključnih usmeritev prav spodbujanje digitalnih kompetenc med prebivalci. Strategija poudarja, da se morajo knjižnice prilagajati tehnološkemu razvoju ter svojim uporabnikom omogočati dostop do

digitalnih virov in orodij, s čimer zmanjšujejo digitalni razkorak in omogočajo večjo vključenost vseh prebivalcev (Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027., 2022, str. 15–18).

Digitalizacija knjižničnih storitev odpira tudi številne izzive. Ne gre zgolj za tehnološki proces, temveč tudi za širšo družbeno spremembo, ki vpliva na celotno delovanje države in prebivalcev. Med ključne izzive spadajo digitalna izključenost, varnost podatkov ter potreba po vseživljenjskem učenju digitalnih spretnosti (Bavec idr., 2019, str. 48–52). Knjižnice imajo pri tem pomembno vlogo, saj lahko s svojimi izobraževalnimi programi in dostopom do tehnologij omogočijo večjo enakost pri dostopu do digitalnih virov. Cilj knjižnic je omogočiti enakopraven dostop do digitalnih vsebin vsem prebivalcem, vključno s starejšimi in digitalno manj pismenimi uporabniki (Čelik idr., 2019, str. 22–24).

V prihodnosti bo razvoj digitalnih kompetenc še naprej ključna naloga knjižnic in izobraževalnih ustanov, saj omogoča boljšo vključenost v sodobno družbo ter zmanjšuje digitalni razkorak med generacijami in različnimi socialnimi skupinami. Knjižnice bodo morale nadaljevati s programi digitalnega opismenjevanja¹ in prilagajati svoje storitve potrebam uporabnikov, da bo vsak prebivalec imel enak dostop do informacij in digitalnih storitev.

3 MREŽA MESTNE KNJIŽNICE KRANJ IN PRAVNI OKVIR

3.1 ORGANIZACIJA KNJIŽNIČNE MREŽE

MKK kot osrednja območna knjižnica zagotavlja knjižnične storitve prebivalcem MOK in okoliških občin (Šenčur, Cerklje na Gorenjskem, Preddvor, Naklo, Jezersko). Osrednja enota – Knjižnica Globus, se nahaja v središču Kranja in ponuja širok nabor knjižničnega gradiva, študijske prostore, čitalnico ter organizira kulturne dogodke in različna izobraževanja. Poleg osrednje enote knjižnično mrežo dopolnjujejo krajevne knjižnice v Šenčurju, Cerkljah na

¹ Mestna knjižnica Kranj izvaja programe digitalnega opismenjevanja, kot so osnove računalništva, uporaba interneta, e-pošte in pametnih telefonov. S projektom KDSO izvaja tudi učenje zahtevnejše uporabe programov Word, Excel in računalništva v oblaku.

Gorenjskem, Preddvoru, Naklem, Stražišču in na Jezerskem, ki prebivalcem teh krajev omogočajo lažji dostop do knjižničnih storitev.

Potujoča knjižnica v MKK je organizirana v obliki premične zbirke, ki omogoča dostop do knjižničnega gradiva na lokacijah, kjer ni večjih organizacijskih enot, in se prilagaja potrebam različnih ciljnih skupin. Trenutno pod okriljem MKK delujejo le še tri izposojevališča premične zbirke (Podblica, Podbrezje in Dom upokojencev Kranj). V preteklih letih sta se dve zbirki zaprli – leta 2023 zbirka v Britofu, dve leti prej pa zbirka v Bitnjah. Na zapiranje je močno vplivala pandemija COVID-19 in sprememba namembnosti prostorov, kjer sta se izposojevališči nahajali (obnova gasilskih domov). Zbirka potujoče knjižnice je shranjena v ločenem skladišču Knjižnice Globus. Ima svojo pisarno in ločen prostor za knjižnično gradivo, ki je opremljeno s posebno lokacijsko oznako. Knjižnična zbirka za potujočo knjižnico se redno dokupuje in odpisuje, na pet let se izvede inventura knjižničnega gradiva. Nabava je prilagojena aktualnosti in ustreznosti za končne uporabnike.

MKK storitev potujoče knjižnice ne izvaja v obliki bibliobusa, čeprav je bil v preteklosti pripravljen načrt za njegovo uvedbo. Bibliobusna mreža je bila leta 2016 načrtovana kot rešitev za izboljšanje dostopnosti knjižničnih storitev na podeželskih območjih, vendar do njene realizacije ni prišlo. Razlogi za to so bili visoki stroški delovanja, organizacijski izzivi in fizična dostopnost osrednje enote MKK za menjavo gradiva.

V MOK še vedno obstajajo območja, kjer dostop do knjižničnega gradiva ne ustreza standardom iz Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023). Območja z najmanjšo pokritostjo knjižničnih storitev v MOK so kraji Golnik, Tenetiše, Trstenik, Goriče, Mavčiče in Zgornja Besnica, ki so več kilometrov oddaljeni od najbližje knjižnice, kar pomeni, da imajo prebivalci otežen dostop do fizičnih knjižničnih storitev. Študija navaja, da je oddaljenost naselij, kot so Golnik (10,5 km), Goriče (9,4 km), Tenetiše (6,6 km), Trstenik (9,9 km), Mavčiče (9,2 km) in Zgornja Besnica (8,8 km), precejšnja, kar vpliva na dostopnost knjižničnih storitev (Gros, 2016, str. 68–69). Podrobnejša analiza načrtovane bibliobusne mreže in dostopnosti knjižničnih storitev je predstavljena v poglavju 4.

3.2 PRAVNI OKVIR IN MOŽNOSTI ZA IZBOLJŠAVE

V skladu s Pravilnikom o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023), so organizacijske enote knjižnic določene glede na število prebivalcev in oddaljenost od drugih knjižnic. Osrednja knjižnica mora zagotoviti knjižnične storitve na svojem območju. Po 15. členu mora imeti vsaj 50 m² neto uporabne površine na 1.000 prebivalcev. Krajevne knjižnice so razdeljene na krajevne knjižnice I in krajevne knjižnice II, ki morajo biti med seboj ali od osrednje knjižnice oddaljene vsaj 4 km (17. in 24. člen). Krajevna knjižnica I deluje v naseljih z najmanj 2.500 prebivalci in mora zagotavljati vsaj 3 enote knjižničnega gradiva na prebivalca, vendar ne manj kot 7.500 enot (20. člen). Krajevna knjižnica II, ki deluje v manjših naseljih z do 2.500 prebivalcev, mora imeti vsaj 4.500 enot gradiva (27. člen). Obe morata organizirati dejavnosti za razvoj informacijske in bralne pismenosti ter kulturnih vsebin (18. in 25. člen). Ker bibliobusna mreža ni bila realizirana, potujoča knjižnica v obliki premičnih zbirk trenutno predstavlja edino obliko zagotavljanja dostopnosti knjižničnih storitev v teh območjih. Potujoča knjižnica, ki jo določa 31. člen pravilnika, mora delovati na določenih postajališčih in uporabnikom omogočati izposajo, dostop do kataloga ter obveščanje o knjižničnih dejavnostih (32. člen). Poleg tega mora imeti vsaj dva strokovna knjižnična delavca, od katerih eden opravlja tudi nalogo voznika (34. člen).

Alternativno rešitev za izboljšanje dostopnosti knjižničnih storitev predstavljajo premične zbirke, ki so namenjene območjem z do 1.000 prebivalci in omogočajo dostop do knjižničnega gradiva na različnih lokacijah (37. člen). Po pravilniku mora knjižnica vsako leto posodobiti zbirko s 100 enotami novega gradiva, kar zagotavlja njeno aktualnost in ustreznost za uporabnike.

Trenutna knjižnična mreža MKK ne dosega vseh standardov dostopnosti, zato bi bilo smiselno preučiti možnost širitve premičnih zbirk ali vzpostavitve potujoče knjižnice v obliki bibliobusa. Najbolj učinkovito (glede na prostor, človeške vire in druge materialne stroške) bi bilo, da bi se knjižnična mreža MKK v MOK prilagodila sodobnim tehnološkim rešitvam, kot je Knjižnica24, ki bi vse dni v letu omogočala samopostrežno izposajo in vračanje dostavljenega knjižničnega gradiva, naključno izposajo aktualnega gradiva, dostopnega samo na lokaciji, prevzem rezerviranega gradiva in možnost plačevanja morebitnih dolgov. Tako bi v kratkem

času lahko izboljšali dostopnost do knjižničnih storitev v skladu s smernicami Strokovnih priporočil in standardov za splošne knjižnice (2019, str. 62).

4 NAČRTOVANJE BIBLIOBUSNE MREŽE V MESTNI KNJIŽNICI KRANJ

V preteklosti je bila za izboljšanje dostopnosti knjižničnih storitev v MOK predlagana uvedba bibliobusne mreže, kar je raziskovala Gros (2016). Cilj študije je bil izboljšati dostopnost knjižničnih storitev v občinah, ki jih pokriva MKK. Oblikovan je bil predlog bibliobusnih postajališč, ki bi pokrila podeželska območja in izboljšala dostopnost knjižničnih storitev za prebivalce oddaljenih krajev. Analiza je temeljila na potrebah prebivalcev teh območij ter dostopnosti obstoječih organizacijskih enot, pri čemer je bil bibliobus predlagan kot rešitev za območja, kjer so fizične knjižnice težje dostopne ali preveč oddaljene.

Načrt bibliobusnih postajališč je temeljil na več kriterijih, vključno z oddaljenostjo naselij od organizacijskih enot, gostoto poseljenosti in prometno dostopnostjo. Skupno je bilo predvidenih 52 postajališč, od tega 21 v MOK. Bibliobus bi imel postanke v razponu od 20 minut do 2 ur, obisk posameznega postajališča pa bi bil organiziran tedensko ali dvotedensko (Gros, 2016, str. 66, 68).

Gros (2016, str. 67) navaja, da naj bi uvedba bibliobusne mreže izboljšala dostopnost knjižničnih storitev predvsem za starejše prebivalce, otroke in osebe z omejeno mobilnostjo, ki zaradi razdalje težje dostopajo do fizičnih knjižnic. Pri izbiri postajališč so bili upoštevani naslednji kriteriji (Gros, 2016, str. 69):

- oddaljenost vsaj 4 km od najbližje krajevne ali osrednje knjižnice,
- naselja z manj kot 2.500 prebivalci, kjer knjižnica ni obvezna po standardih,
- slaba povezanost z javnim prevozom,
- število potencialnih uporabnikov glede na demografske podatke.

Čeprav so predlagana postajališča ustrezala omenjenim kriterijem, je študija Gros (2016, str. 72–76) opozorila na več ključnih izzivov, ki bi lahko vplivali na uspešno realizacijo projekta. Med največjimi ovirami pri vzpostavitvi bibliobusne mreže so bili visoki stroški delovanja, saj bi bilo treba zagotoviti sredstva za nabavo in vzdrževanje bibliobusa, gorivo ter logistiko. Poleg

finančnih izzivov so se pojavile tudi organizacijske težave, kot je usklajevanje urnikov, da bi lahko storitve ustrezale potrebam različnih ciljnih skupin. Pomemben dejavnik pri neizvedbi projekta je bila tudi kadrovska problematika, saj bi moral bibliobus imeti vsaj dva strokovna knjižnična delavca, od katerih bi eden opravljal tudi nalogo voznika. Poleg tega je bila izpostavljena omejena količina knjižničnega gradiva, saj bi zaradi prostorskih omejitev bibliobus lahko shranjeval bistveno manj gradiva kot krajevne knjižnice, kar bi vplivalo na raznolikost in obseg dostopnih virov za uporabnike.

Čeprav se je bibliobus izkazal za smiselno rešitev, so finančne in organizacijske omejitve onemogočile njegovo uvedbo. Dodatno oviro še danes predstavlja nedostopnost tako velikega vozila do kletnih prostorov Knjižnice Globus, kjer se nahaja skladišče premične zbirke. To je spodbudilo iskanje novih načinov, kako knjižnične storitve približati uporabnikom na oddaljenih območjih.

5 TRAJNOSTNE KNJIŽNICE IN PRIHODNOST KNJIŽNIČNE DEJAVNOSTI

5.1 KNJIŽNICE IN TRAJNOSTNI RAZVOJ

Knjižnice imajo ključno vlogo pri spodbujanju ciljev trajnostnega razvoja in prilagajanju na podnebne spremembe.

Breakell (b. d.) poudarja, da so knjižnice del širših prizadevanj za trajnostni razvoj, pri čemer sprejemajo energetske učinkovite rešitve, digitalizacijo in okolju prijazne prakse. Centralna knjižnica Coventry v Veliki Britaniji je s preходом na LED razsvetljavo, toplotne črpalke in električna vozila zmanjšala svoj ogljični odtis ter prejela nagrado za energetske upravljanje.

Podnebne spremembe bodo kljub ukrepom še dolgo vplivale na družbo. National Aeronautics and Space Administration (b. d.) opozarja na dvig morske gladine, pogostejše ekstremne vremenske pojave ter potrebo po prilagajanju. Knjižnice lahko pri tem odigrajo pomembno vlogo kot informacijska in podpora središča za skupnosti.

Hirsh (2023) v knjigi *Library 2035: Imagining the next generation of libraries* raziskuje, kako bodo knjižnice do leta 2035 prilagodile svoje storitve in okrepile trajnostne strategije za

dolgoročno stabilnost. Aldrich (2023, str. 21–27) pa opozarja na povezavo podnebnih sprememb s socialnimi izzivi, kot so marginalizacija in neenak dostop do virov. V tem kontekstu lahko samopostrežne knjižnice, kot je Knjižnica24, prispevajo k boljši dostopnosti informacij ter zmanjševanju socialne neenakosti (izolacije).

Knjižnice prihodnosti bodo imele štiri ključne trajnostne vloge:

1. Dostopne in vključujoče institucije – zmanjšujejo ovire pri dostopu do gradiva in zagotavljajo prilagodljive storitve.
2. Središča skupnosti – omogočajo izmenjavo informacij in povezovanje prebivalcev.
3. Zelene prakse – uporaba obnovljivih virov energije in trajnostna zasnova.
4. Podpora v kriznih razmerah – zagotavljanje informacij in ključnih virov v času nesreč.

Knjižnice prihodnosti ne bodo le informacijska središča, temveč bodo igrale ključno vlogo pri trajnostnem razvoju in odzivanju na podnebne izzive. Knjižnica24 s svojo dostopnostjo in tehnološko prilagodljivostjo predstavlja korak v to smer.

5.2 PODPIRANJE CILJEV TRAJNOSTNEGA RAZVOJA V MKK

MKK s svojim delovanjem že močno spodbuja ekološko ozaveščenost, odgovorno ravnanje z viri ter dolgoročno skrb za družbo in okolje. Z različnimi dogodki, kot je sodelovanje v EKO tednu v Kranju, z vključenostjo v Trajnostno urbano strategijo 2030: Mestna občina Kranj in v Strategijo digitalnega razvoja Pametnega mesta in skupnosti, s podpisom zaveze k podnebni nevtralnosti v Kranju (Misija 100 podnebno nevtralnih in pametnih mest), s pristopom k Mreži občanske znanosti, s svojim projektom Brenčanja v mestu, s sodelovanjem v EU projektu European Citizen Science, z razstavami na temo trajnostnega razvoja ter s predavanji o okoljskih temah širi zavedanje o trajnostnem razvoju in varovanju okolja. S tem krepi zavest skupnosti o odgovornem ravnanju z naravnimi viri in trajnostnimi praksami.

Pomemben korak v tej smeri je tudi projekt Knjižnica semen, s katerim se je MKK v letu 2024 pridružila vseslovenski pobudi, ki jo vodi Goriška knjižnica Franceta Bevka in združuje že 20 splošnih knjižnic. Projekt spodbuja ohranjanje doma vzgojenih rastlinskih sort, biodiverzitete in sonaravnega vrtnarjenja ter ozavešča o pomenu samooskrbe in trajnostnega kmetovanja.

Projekt Brenčanja v mestu je še ena izmed trajnostnih pobud MKK, ki prispeva k ozaveščanju o ohranjanju biotske raznovrstnosti in o pomenu divjih opraševalcev v urbanem okolju (Mestna knjižnica Kranj, b. d.).

Knjižnice danes niso več zgolj prostori za izposajo knjig, temveč delujejo kot centri znanja, kulture in druženja, kjer se ljudje učijo različnih spretnosti in aktivno prispevajo k skupnosti. MKK s svojimi programi pomembno vpliva na kakovost življenja, zdravje prebivalcev in trajnostni razvoj lokalnega okolja, kar sovпада tudi s trajnostnimi cilji MOK.

MOK v Trajnostni urbani strategiji do leta 2030 poudarja pomen digitalizacije kot ključnega orodja za trajnostni razvoj, saj omogoča učinkovito upravljanje mestnih virov in storitev ter povezovanje informacij za potrebe občanov in gospodarstva. V okviru Strategije digitalnega razvoja Pametnega mesta in skupnosti (Mestna občina Kranj, 2020, str. 1) občina uvaja inovativne rešitve, ki prispevajo k trajnostnemu razvoju ter izboljšanju kakovosti življenja prebivalcev. Projekti, kot so Knjižnica semen in drugi trajnostni projekti MKK, so tako del širše vizije trajnostno naravnane in povezanega Kranja, kjer se spodbuja odgovorno ravnanje z naravnimi viri in dolgoročna skrb za prihodnje generacije.

6 SAMOPOSTREŽNE KNJIŽNICE ZA VEČJO DOSTOPNOST KNJIŽNIČNIH STORITEV

V sodobnih knjižnicah je dostopnost ključnega pomena, saj omogoča širšemu krogu uporabnikov, da knjižnične storitve uporabljajo ne glede na njihov življenjski slog ali delovni čas. Nicholson (2017, str. 24) poudarja, da je eden izmed ključnih ciljev inovativnih knjižnic izboljšanje dostopnosti, kar se doseže z odpravo ovir pri dostopu do knjižničnega gradiva in storitev. Eden izmed načinov za to je uvedba 24-urnega dostopa do knjižničnih virov s pomočjo samopostrežnih sistemov.

6.1 PRIMERI SAMOPOSTREŽNIH KNJIŽNIC PO SVETU IN SLOVENIJI

Model Knjižnica24 sledi omenjenim trendom, saj uporabnikom omogoča dostop do knjižničnega gradiva kadar koli, ne glede na delovni čas knjižnice. Nicholson (2017, str. 63–64, 77–82, 120–121) navaja več primerov knjižnic, ki so z uvedbo samopostrežnih sistemov

znatno izboljšale dostopnost in povečale vključenost uporabnikov. Stuttgart's City Library v Nemčiji je uvedla sistem »Library for Insomniacs«, kjer lahko uporabniki 24 ur na dan dostopajo do knjižničnih omaric s tehnologijo RFID, ki omogoča izposajo in vračilo knjig izven delovnega časa knjižnice. V Veliki Britaniji je Warwickshire Library and Information Service postavila samopostrežni avtomat za izposajo knjig v bolnišnici George Eliot Hospital, ki omogoča vračilo in izposajo do 400 knjig. Na Finskem je Oulu City Library v sodelovanju z univerzitetno bolnišnico vzpostavila knjižni avtomat s 100 knjigami, namenjen pacientom in obiskovalcem.

Podobne samopostrežne rešitve so se razširile tudi v drugih državah. Na Švedskem so razvili sistem GoLibrary, znan tudi kot Bokomaten, ki omogoča dostop do knjig 24 ur na dan in je nameščen na postajah javnega prevoza ter v krajih brez knjižnic (Kantor-Horning, 2009). Podobno rešitev so v Kaliforniji implementirali v okviru Library-a-Go-Go, prve popolnoma avtomatizirane knjižnice v ZDA, kjer so v prvih dveh tednih delovanja zabeležili več kot 450 izposoj (Urban Libraries Council, b. d.).

Na Kitajskem je bilo v Pekingu postavljenih več kot 50 avtomatiziranih samopostrežnih knjižnic, ki že predstavljajo več kot 30 % vseh knjižničnih izposoj, zaradi česar načrtujejo postavitev dodatnih 100 enot (Zheng, 2012).

V ZDA so številne knjižnice implementirale pametne knjižnične omarice, ki omogočajo prevzem rezerviranega gradiva 24/7. Glen Ridge Public Library v New Jerseyju je uvedla D-Techove pametne omarice holdIT, kjer so v prvih devetih mesecih uporabniki opravili več kot 5.000 izposoj (Leavitt, b. d.). Podobno rešitev je implementirala Altadena Library v Kaliforniji, ki je knjigomate postavila na javnih mestih, kot so restavracije in osrednje ulice (Pasadena Now, 2023).

Tudi v Sloveniji so nekatere knjižnice že uvedle samopostrežne sisteme. Lavričeva knjižnica v Ajdovščini od leta 2024 omogoča izposajo knjig preko sistema Knjigomara, kjer lahko člani s člansko kartico izberejo med 300 knjigami za odrasle in otroke ter si izposodijo do 10 knjig izven obratovalnega časa knjižnice (Lavričeva knjižnica Ajdovščina, b. d.). Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto je leta 2023 uvedla avtomatizirano 24-urno izposajo naročenih knjig, kjer lahko uporabniki iz pametne omare kadar koli prevzamejo do šest rezerviranih knjig. V

prihodnosti načrtujejo širitev pametnih omar na druge frekventne lokacije v Novem mestu in v manjše kraje brez krajevnih knjižnic (Mestna občina Novo mesto, b. d.). Podoben sistem so leta 2024 uvedli tudi v Mestni knjižnici Postojna, kjer je članom omogočen 24-urni dostop do knjigomata za samopostrežni prevzem rezerviranega gradiva in vračilo knjig. Knjigomat se nahaja v preddverju knjižnice in je dostopen tudi izven njenega delovnega časa. Sistem sestavljata dve enoti – vračalnik knjig, ki omogoča vračilo knjižničnega gradiva brez čakalnih vrst, in paketnik, kjer uporabniki prevzamejo rezervirane knjige (Mestna knjižnica Postojna, 2025).

Ti primeri kažejo, da lahko samopostrežne knjižnice učinkovito dopolnjujejo tradicionalne knjižnične storitve in izboljšajo dostopnost knjižničnih storitev.

6.2 KNJIŽNICA24GLOBUS

Tudi MKK si prizadeva zagotavljati čim boljšo dostopnost knjižničnih storitev, zato je leta 2023 v Knjižnici Globus uporabnikom ponudila novo storitev – Knjižnico24Globus (v nadaljevanju K24G). Nova storitev v prvi fazi ponuja 24-urno izposajo rezerviranega gradiva iz vseh enot MKK z možnostjo plačila dolga. V drugi fazi bi knjižnica rada ponudila tudi 24-urno vračilo gradiva in v tretji fazi še možnost izposoje ponujenega gradiva iz zaloge K24G. To je bila prva 24-urna knjižnica v Sloveniji, ki ponuja tudi možnost plačila dolga. K24G se trenutno nahaja v preddverju Knjižnice Globus, v prihodnje pa bo njeno stalno mesto v preddverju KReativnice, sodobnem ustvarjalnem in tehnološko naprednem prostoru, ki je bil gradbeno izdelan in priključen osrednji enoti konec leta 2024. KReativnica bo namenjena srečevanju ljudi vseh generacij, izmenjavi informacij, znanja in veščin ter spoznavanju novih tehnologij, kot so 3D tiskanje, VR-tehnologija, robotika, računalniško programiranje in snemalni studio. Prostor bo vsebinsko nadgrajeval knjižnične storitve, s svojo opremo bo spodbujal kreativnost, digitalno pismenost in vseživljenjsko učenje, socialno vključenost bo gradila nova učeča se skupnost, pridobljeno in deljeno znanje pa bo doprineslo k spodbujanju razvoja mesta (Mestna knjižnica Kranj, 2023; Mestna knjižnica Kranj, 2024, str. 68–69; P. Š., 2024; Vunšek, 2023).

Po namestitvi K24G leta 2023 so uporabniki takoj prepoznali njene prednosti, prilagojene posameznikovemu načinu življenja. Uporaba je brez zapletov takoj stekla in ni povzročala težav. Gradivo se v K24G dostavlja in prevzema dvakrat dnevno (pred odprtjem in po zaprtju

knjižnice). Pristop je ekološki, saj uporabnik s K24G komunicira brezpapirno in samo po elektronski pošti (zadolžnica za prevzeto gradivo). V letu 2024 je uporaba K24G doživela občutno rast, kar kaže na njeno vse večjo priljubljenost. Število izposojenih enot se je povečalo s 604 v letu 2023 na 894 v letu 2024, kar pomeni skoraj 50-odstotno rast. Opazen je tudi porast obiskov, ki so se povečali s 402 na 590. Število aktivnih članov, ki jo uporabljajo, je naraslo s 239 na 375. To nakazuje, da se je storitev uveljavila in postala pomemben način pristopa do knjižničnih storitev v MKK. Še posebej izstopa rast izposoj v mesecih januar in julij 2024, kar kaže na boljšo prepoznavnost in pogostejšo uporabo storitve v času počitnic in v času študijskih izpitov. Uporaba K24G je predvsem zanimiva zaradi bližine možnosti prevzema gradiva v osrednji enoti. Zanimivo in pomembno bo spremljati, ali se bo rast uporabe storitve nadaljevala tudi v prihodnje.

7 RAZISKAVA

7.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN HIPOTEZE

Osrednja raziskovalna vprašanja, na katera smo poskušali odgovoriti na osnovi rezultatov raziskave, so bila:

- Ali trenutna pokritost knjižnične mreže s knjižničnimi storitvami ustreza potrebam prebivalcev?
- Ali bi uvedba Knjižnice24 izboljšala bralno pismenost prebivalcev, digitalizacijo podeželja in trajnost knjižničnih storitev?
- Kako prebivalci ocenjujejo prednosti in slabosti samopostrežne knjižnice v primerjavi z obstoječimi knjižničnimi storitvami?

V preteklih letih so raziskave pokazale, da digitalizacija knjižničnih storitev povečuje dostopnost in priljubljenost knjižnic, zlasti med mlajšimi uporabniki. Študije, kot so Nicholson (2017, str. 24–25, 63–64) in Leavitt (b. d.), kažejo, da samopostrežni knjižnični sistemi prispevajo k večji uporabi knjižnic, saj odpravljajo omejitve odpiralnega časa in omogočajo enostavnejši dostop do gradiva.

Raziskava Gros (2016, str. 67–69) je pokazala, da mobilne knjižnice izboljšajo dostopnost knjižničnih virov na podeželju, vendar se soočajo z visokimi operativnimi stroški in časovno omejenim dostopom do gradiva. Po drugi strani so tuje knjižnice, ki so uvedle 24-urne samopostrežne sisteme (npr. GoLibrary na Švedskem in Library-a-Go-Go v ZDA), poročale o večjem številu izposoj in večji uporabi storitev med uporabniki, ki zaradi delovnih obveznosti težje obiskujejo knjižnice v rednem delovnem času (Urban Libraries Council, b. d.).

Na podlagi teh ugotovitev smo oblikovali naslednje raziskovalne hipoteze:

- Hipoteza 1: Več kot polovica anketirancev bi si želela uvedbo storitve Knjižnica24 kot bolj dostopno in priročno rešitev za dostop do knjižničnih storitev.
- Hipoteza 2: Mlajši anketiranci in mladi odrasli bodo v večji meri podpirali uvedbo storitve Knjižnica24.
- Hipoteza 3: Samopostrežne knjižnice bodo privabile nove bralce, spodbudile boljše bralne navade in prispevale k boljši digitalni pismenosti.
- Hipoteza 4: Uvedba storitve Knjižnica24 je trajnostno in ekonomsko učinkovita rešitev, saj prispeva k večji dostopnosti, prihrankom časa in nizkim obratovalnim stroškom.

7.2 METODOLOGIJA IN METODE

Raziskovalne podatke smo pridobili z uporabo kombinacije kvalitativne in kvantitativne metodologije. Analiza SWOT omogoča strateško oceno prednosti in slabosti modela Knjižnica24, medtem ko rezultati anketne raziskave zagotavljajo vpogled v mnenja in pričakovanja prebivalcev glede uvedbe te storitve.

7.2.1 Analiza SWOT

Za strateško oceno modela Knjižnica24 smo izvedli analizo SWOT, s katero smo identificirali njene prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti. Za boljše razumevanje smo pripravili tudi analizo bibliobusov, vendar pa rezultatov analize nismo primerjali z anketnimi rezultati, saj anketa tega modela ne obravnava neposredno.

Analiza SWOT je metoda strateškega načrtovanja, ki organizacijam pomaga prepoznati njihove prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti. Gre za celovit pregled notranjih in zunanjih dejavnikov, ki vplivajo na doseganje ciljev. Notranji dejavniki, kot so prednosti in slabosti, vključujejo značilnosti organizacije, kot so človeški viri, finančna sredstva, oprema in procesi. Zunanji dejavniki, med katere spadajo priložnosti in nevarnosti, pa so povezani z okoljem, v katerem organizacija deluje, na primer tržni trendi, gospodarske razmere, regulative in konkurenca (TechTarget, b. d.).

7.2.2 Anketa

Za pridobivanje mnenj prebivalcev o uvedbi storitve Knjižnica24 smo izvedli anketno raziskavo, ki je potekala od 10. 2. do 21. 2. 2025. Anketni vprašalnik je vseboval zaprta, polodprta in odprta vprašanja. Bil je dostopen vsem prebivalcem MOK, ki so morali potrditi stalno prebivališče v občini, sicer se je anketa samodejno zaključila. Tisti, ki so izpolnjevali kriterij, so navedli še svojo krajevno skupnost, kar je omogočilo vpogled v mnenja prebivalcev iz različnih območij MOK.

Vabilo k sodelovanju v spletni anketi je bilo objavljeno na spletni strani MKK in njenem Facebook profilu. Poleg tega je bilo prek e-pošte poslano uporabnikom, ki so prijavljeni na e-obveščanje o dogodkih in novostih v knjižnici. Dostop do ankete je bil mogoč tudi preko QR kode, natisnjene na plakatih, ki so bili nameščeni na vidnih mestih. Tiskane različice anket so bile dostopne v Knjižnici Globus ter Krajevni knjižnici Stražišče, ki je edina organizacijska enota MKK, ki tudi spada pod MOK.²

Da bi pridobili čim več mnenj prebivalcev Golnika, Gorič, Tenetiš in Trstenika – krajev, ki so bili v študiji Gros (2016) izpostavljeni kot najbolj oddaljeni od enot MKK (6,6 do 10,5 km od enote Globus v Kranju ter 6 do 10 km od krajevne knjižnice v Preddvoru) – smo o raziskavi obvestili predsednike tamkajšnjih krajevnih skupnosti in jih prosili, naj spodbudijo prebivalce k sodelovanju.

² Podatki, zbrani s tiskanimi vprašalniki, so bili po zaključku anketnega obdobja ročno vneseni v spletno orodje 1KA, kjer so bili nadalje analizirani skupaj z odgovori iz spletne ankete.

Uporabljen je bil neslučajnostni namenski vzorec, saj so bili udeleženci izbrani na podlagi specifičnih kriterijev. Pri izvedbi fizičnih anket so prisotni tudi elementi priložnostnega vzorčenja, saj so bili v raziskavo vključeni tudi prebivalci, ki so bili naključno prisotni na izbranih lokacijah in so se odločili za sodelovanje. Kljub temu raziskava temelji na namenskem pristopu.

8 REZULTATI RAZISKAVE

8.1 ANALIZA SWOT STORITEV KNJIŽNICE24 IN BIBLIOBUSA

8.1.1 Storitve Knjižnice24

Izvedba analize SWOT nam je omogočila prepoznati prednosti, slabosti, in priložnosti storitve Knjižnica24 (Preglednica 1).

Preglednica 1: Analiza SWOT Knjižnice24

PREDNOSTI	SLABOSTI
• Dostopnost 24/7 • Prihranek časa in enostavna uporaba • Dostop do knjižnih novosti • Manj individualnih voženj do knjižnice • Stroškovna učinkovitost • Enakomernejša dostopnost za vse prebivalce • Manjši ogljični odtis zaradi zmanjšane pogostosti prevozov v primerjavi z bibliobusi	• Visoki začetni stroški • Omejena ponudba gradiva • Tehnične težave • Dostopnost za starejše in digitalno manj pismene uporabnike • Ni stika s knjižničarjem
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
• Partnerstva z lokalnimi skupnostmi • Finančna podpora • Izboljšanje bralne pismenosti	• Negativen odziv uporabnikov • Nezanosljiv varnostni sistem in vandalizem • Konkurenčnost drugih knjižničnih storitev • Hiter razvoj tehnologije

Knjižnica24 omogoča neprekinjen 24/7 dostop do knjižničnega gradiva, kar je idealno za uporabnike, ki zaradi obveznosti ne morejo obiskati knjižnice v rednem obratovalnem času. Knjige lahko prevzamejo v predalniku brez čakanja, kar poenostavi izposajo in izboljša

uporabniško izkušnjo. Sistem zagotavlja hiter dostop do knjižnih novosti, zmanjšuje potrebo po individualnih vožnjah do najbližje knjižnice in s tem prispeva k okoljski trajnosti. Čeprav je za delovanje še vedno potrebna dostava gradiva v Knjižnico24, so te vožnje manj pogoste in bolj optimizirane v primerjavi z bibliobusnimi prevozi, ki se dnevno premikajo med več postajališči. Posledično sistem dolgoročno prispeva k nižjim emisijam CO₂ in učinkovitejši rabi virov. Poleg tega je stroškovno učinkovitejša rešitev, saj zahteva manj človeških virov in ima nižje obratovalne stroške. Električno za svoje obratovanje lahko Knjižnica24 pridobi z namestitvijo sončne celice.

Kljub številnim prednostim sistem prinaša tudi izzive. Začetni stroški za opremo in programsko podporo so lahko visoki, zagotoviti je potrebno tudi gradbeno/lastniško dovoljenje za prostor, kjer bo predalnik nameščen, poleg tega pa je število izvodov gradiva na lokaciji omejeno, saj predalnik ne more nadomestiti večjih knjižnic ali bibliobusov. Sistem je močno odvisen od tehnologije, kar pomeni, da lahko pride do tehničnih težav in potrebe po rednem vzdrževanju. Načrtovati je treba tudi dovod elektrike. Prav tako lahko starejši in digitalno manj pismeni uporabniki naletijo na težave pri uporabi predalnika in dostopu do knjižničnih storitev, saj na lokaciji ni knjižničarjev.

Obstajajo tudi številne priložnosti za širitev in razvoj Knjižnice24. S podporo lokalnih skupnosti se lahko dostopnost knjižničnih storitev razširi na podeželje, projekt pa ima možnost pridobitve financiranja iz državnih in evropskih skladov, saj podpira digitalizacijo in trajnostni razvoj. Večja dostopnost gradiva lahko pozitivno vpliva na bralno pismenost, še posebej med mladimi, kar dodatno krepi pomen uvedbe takšnega sistema.

Kljub prednostim in priložnostim sistem prinaša tudi določena tveganja. Nekateri uporabniki, zlasti starejši, se lahko težje prilagodijo novemu načinu izposoje, nezanesljiv varnostni sistem in vandalizem pa predstavljata tveganje za poškodbe predalnikov. Knjižnica24 se sooča s konkurenco bibliobusov, ki še vedno omogočajo osebni stik s knjižničarji, kar je za marsikoga pomemben vidik knjižničnih storitev. Hiter tehnološki napredek in zagotavljanje digitalne varnosti pomeni tudi potrebo po pogostih in dragih nadgradnjah sistema, kar lahko vpliva na dolgoročno vzdržnost rešitve.

8.1.2 BIBLIOBUS

S pomočjo analize SWOT smo identificirali ključne prednosti, slabosti, priložnosti in morebitne izzive pri uvedbi bibliobusne storitve (Preglednica 2).

Preglednica 2: Analiza SWOT bibliobusa

PREDNOSTI	SLABOSTI
• Dostopnost do knjižničnih storitev • Osebni stik z uporabniki • Prilagodljivost lokacijam • Spodbujanje branja • Socialni vidik	• Visoki operativni stroški • Časovno omejena prisotnost na postajališču • Vpliv vremena in kadrovske odsotnosti na delovanje bibliobusa • Težaven dostop bibliobusa do osrednje enote MKK • Večji ogljični odtis zaradi porabe goriva
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
• Partnerstva s šolami in lokalnimi skupnostmi • Pridobivanje subvencij • Ekološko prijaznejša vozila	• Pomanjkanje financiranja • Alternativne storitve (Knjižnica24) • Logistične težave

Bibliobusi zagotavljajo dostopnost knjižničnih storitev prebivalcem ruralnih območij, kjer ni stalnih organizacijskih enot. Njihova prednost je tudi osebni stik s knjižničarjem, ki uporabnikom svetuje pri izbiri gradiva in tako izboljšuje uporabniško izkušnjo. Postajališča bibliobusov so prilagodljiva glede na potrebe prebivalcev, hkrati pa s svojimi izobraževalnimi in kulturnimi dejavnostmi spodbujajo bralno pismenost. Pomembno je tudi njihovo socialno poslanstvo, saj omogočajo druženje, še posebej starejšim, ki nimajo enostavnega dostopa do fizičnih knjižnic.

Kljub prednostim imajo bibliobusi nekatere slabosti, med katerimi so visoki operativni stroški, ki vključujejo gorivo, vzdrževanje vozila in plače zaposlenih. Njihova prisotnost na postajališčih je časovno omejena, kar pomeni, da se morajo uporabniki prilagoditi urniku. Poleg tega so odvisni od vremenskih razmer in kadrovske razpoložljivosti, saj lahko slabo vreme, tehnične težave ali bolezen osebja povzročijo odpovedi. Logistični izzivi vključujejo tudi težave s parkiranjem v središču Kranja in potrebo po ustrezni infrastrukturi za menjavo

knjižničnega gradiva. Ena izmed večjih okoljskih slabosti bibliobusov je njihov večji ogljični odtis, saj delujejo na fosilna goriva, kar povečuje emisije CO₂.

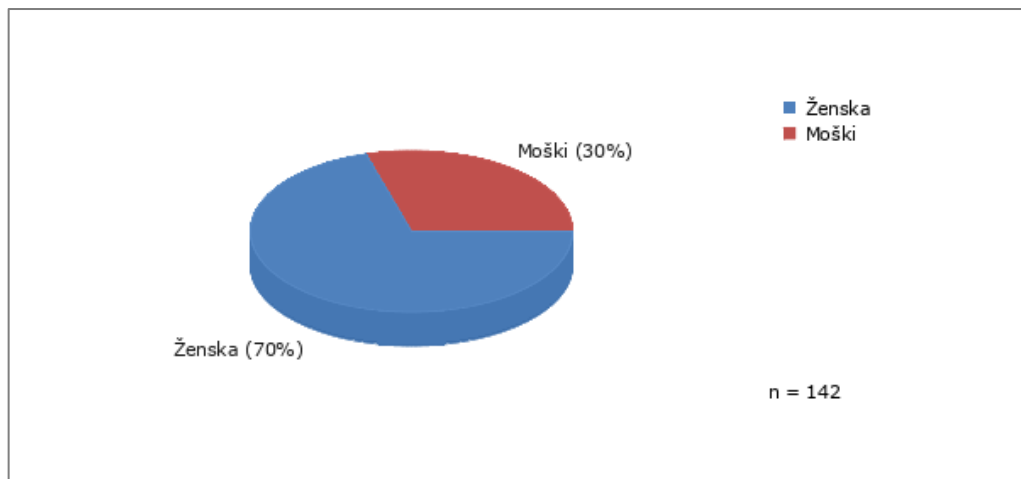
Obstajajo tudi številne možnosti za razvoj bibliobusov. Partnerstva s šolami in lokalnimi skupnostmi omogočajo organizacijo delavnic in dogodkov za spodbujanje branja, prav tako je možna pridobitev subvencij iz evropskih in nacionalnih skladov za nakup bibliobusa in mobilne knjižnične storitve. Dodatna priložnost je prehod na ekološko prijaznejša vozila, kot so električni ali hibridni bibliobusi, kar bi zmanjšalo stroške in vpliv na okolje.

Kljub tem možnostim obstajajo tudi tveganja. Upad števila uporabnikov zaradi prehoda na digitalne vire lahko zmanjša potrebo po bibliobusih, medtem ko finančne omejitve lahko ogrozijo njihovo delovanje. Prav tako so v konkurenčnem položaju z digitalnimi in stacionarnimi knjižnicami, vzdrževanje vozil in organizacija urnikov pa ostajata zahtevna logistična izziva.

8.2 REZULTATI ANKETE

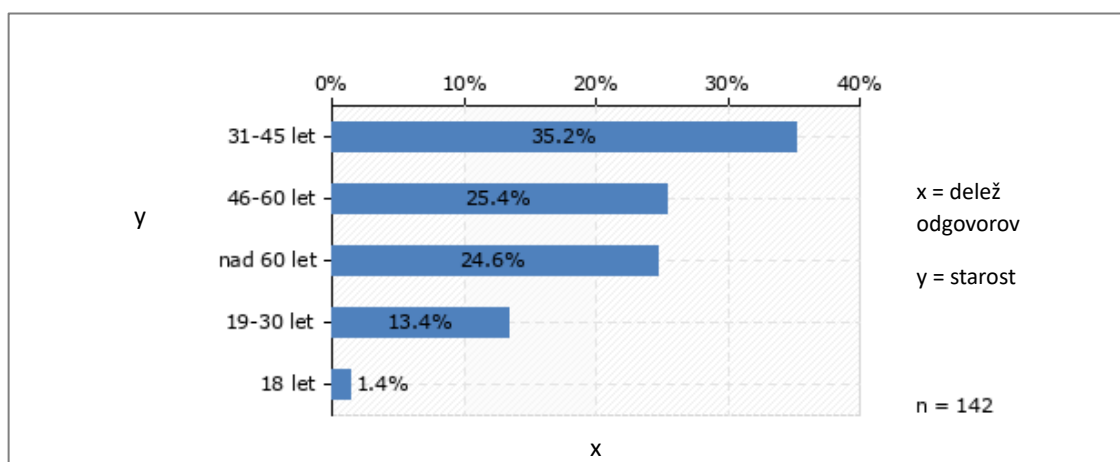
V anketni raziskavi je sodelovalo 179 anketirancev, ki prebivajo v MOK. Skupno število veljavnih odgovorov se pri posameznih vprašanjih razlikuje, saj nekateri anketiranci niso odgovorili na vsa vprašanja. Pri takšnih primerih je število veljavnih odgovorov nižje (npr. $n = 144$), kar pomeni, da so v analizo vključeni le tisti, ki so na to vprašanje dejansko odgovorili. Na grafikonih je prikazano število veljavnih odgovorov (n), da je jasno razvidno, koliko anketirancev je podalo odgovor na posamezno vprašanje.

Udeleženci ankete prihajajo iz različnih krajevnih skupnosti MOK. Največ jih prebiva na Trsteniku (27), sledijo prebivalci Stražišča (13), Planine (13), Golnika (13) in Vodovodnega stolpa (10). Odgovori so prišli tudi iz krajevnih skupnosti Primskovo, Čirče, Kokrica, Mavčiče, Britof, Orehek-Drulovka in Tenetiše, pa tudi iz drugih, manj zastopanih krajev. Med anketiranimi je bilo 30 % moških in 70 % žensk (Slika 1).

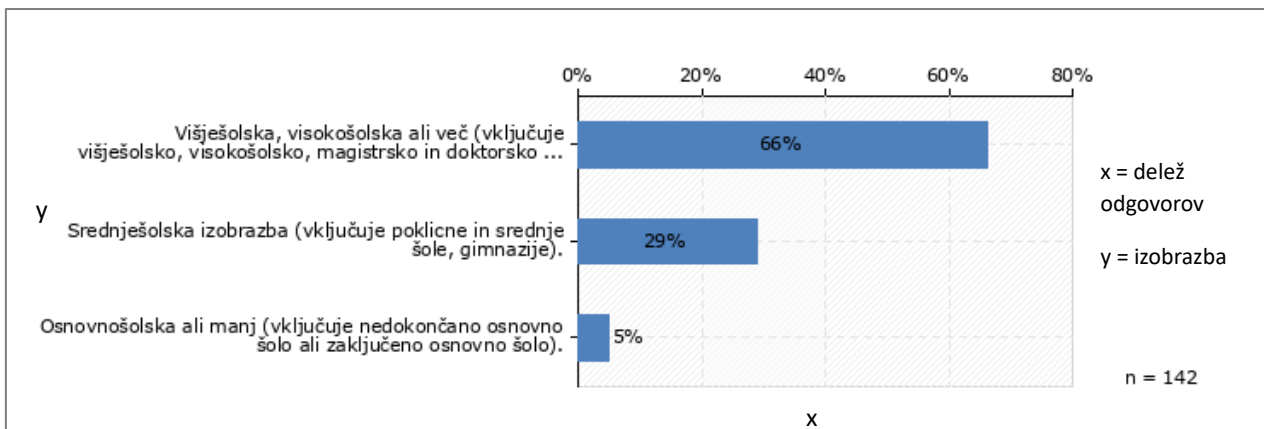
Slika 1: Spol anketirancev

Največ jih spada v starostno skupino 31–45 let (35, 2 %), sledita skupini 46–60 let (25, 4 %) in nad 60 let (24, 6 %). Najmanj je bilo anketirancev, starih 19–30 let (13, 4 %) in 18 let (1, 4 %) (Slika 2).

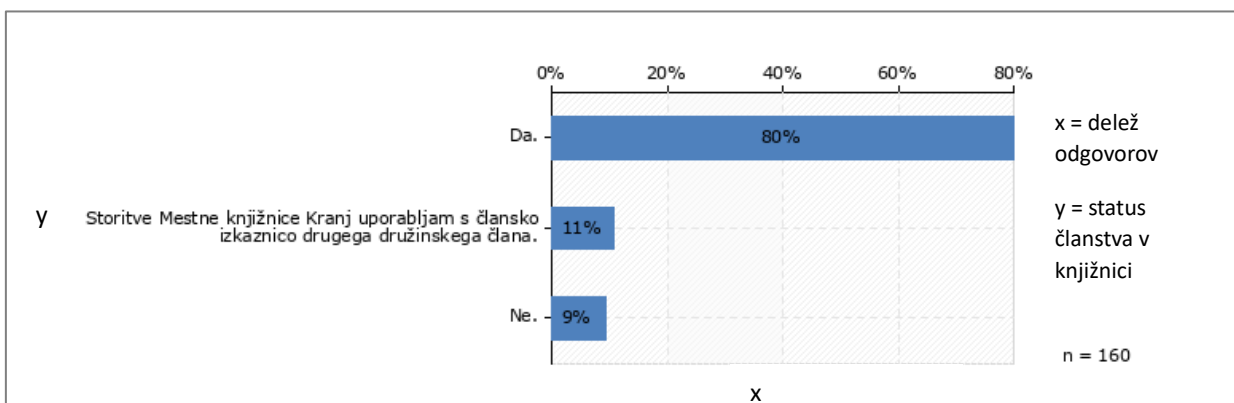
Slika 2: Starostna struktura anketirancev

66 % anketiranih ima višješolsko, visokošolsko ali višjo stopnjo izobrazbe, 29 % srednješolsko izobrazbo, 5 % pa je zaključilo osnovno šolo ali manj (Slika 3).

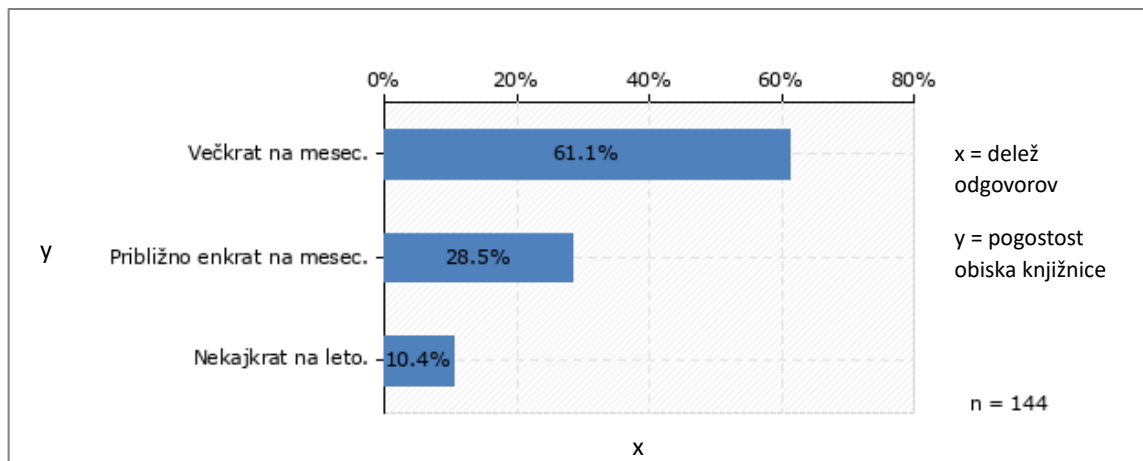
Slika 3: Izobrazbena struktura anketirancev

Večina anketiranih (80 %) je članov MKK in knjižnične storitve uporablja s svojo člansko izkaznico, 11 % jih storitve uporablja prek članske izkaznice družinskega člana, 9 % pa ni članov knjižnice (Slika 4).

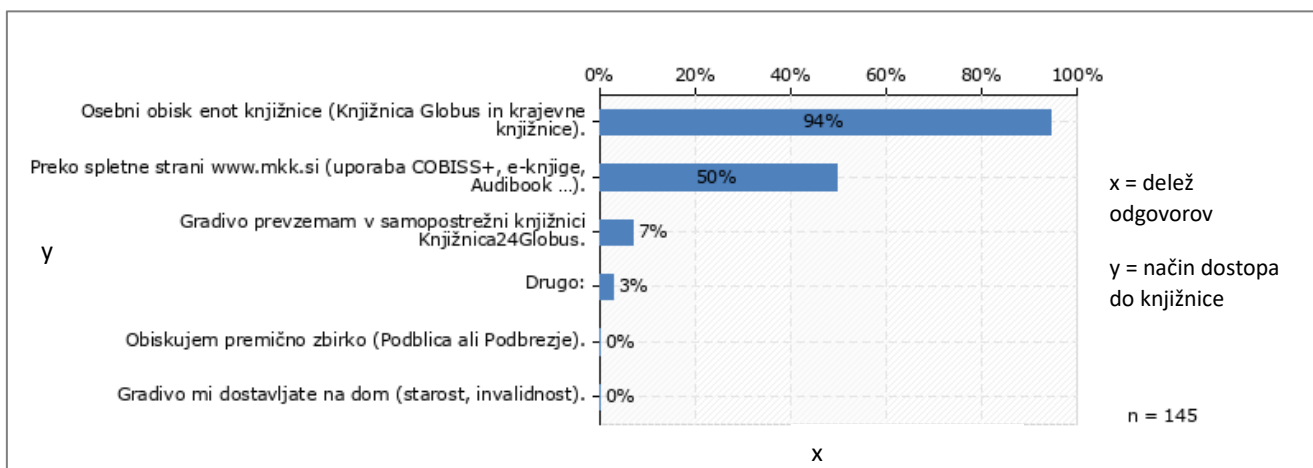
Slika 4: Članstvo anketirancev v Mestni knjižnici Kranj

Kar 61 % anketiranih obiskuje knjižnico večkrat na mesec, 29 % približno enkrat na mesec, medtem ko jih 10 % knjižnico obišče le nekajkrat na leto (Slika 5).

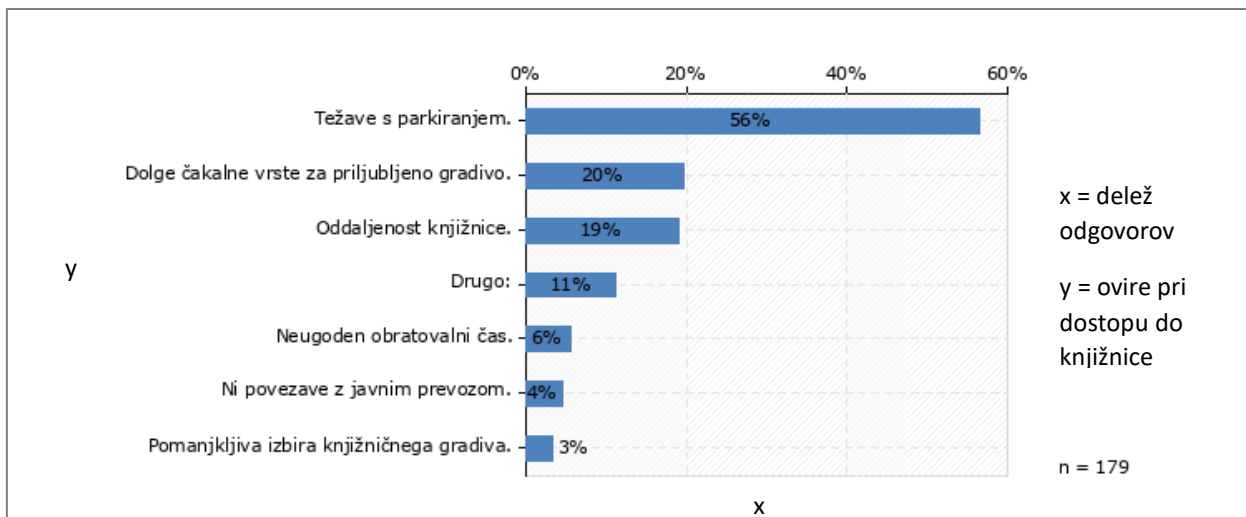
Slika 5: Pogostost obiska enot Mestne knjižnice Kranj

Najpogostejši način dostopa do knjižničnih storitev je osebni obisk knjižnice, ki ga je izbralo 94 % anketirancev. 50 % anketirancev uporablja spletne storitve (COBISS+, e-knjige, Audibook ipd.). Ostale oblike dostopa so manj pogoste – samopostrežno knjižnico Knjižnica24Globus uporablja 7 % anketirancev, medtem ko premičnih zbirk in dostave na dom ni izbral nihče (Slika 6).

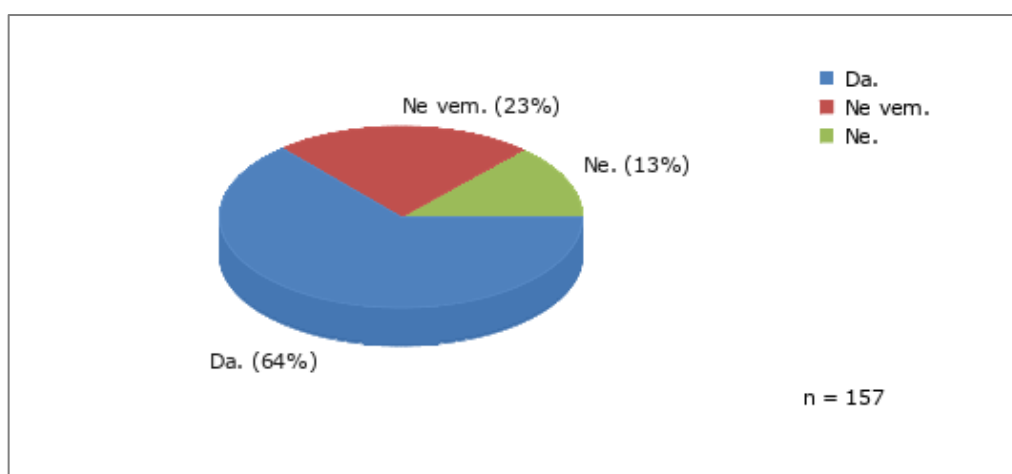
Slika 6: Najpogostejši način dostopa do knjižničnih storitev

Najpogostejši izziv, ki so ga navedli anketiranci, so težave s parkiranjem (70 %). Oddaljenost knjižnice predstavlja oviro za 24 % uporabnikov, prav tako jih enak delež (24 %) kot pomemben izziv izpostavi dolge čakalne vrste za priljubljeno gradivo. Druge, manj pogoste, a še vedno prisotne ovire so vključevale neugoden obratovalni čas (7 %), nepovezanost knjižnice z javnim prevozom (6 %) in pomanjkljivo izbiro gradiva (4 %) (Slika 7).

Slika 7: Izzivi pri dostopu do knjižničnih storitev

Večina anketiranih (64 %) je bila mnenja, da bi uvedba samopostrežne knjižnice v njihovem kraju izboljšala izkušnjo uporabe knjižničnih storitev, 13 % jih tega ne meni, medtem ko je bilo 23 % anketirancev neodločenih (Slika 8).

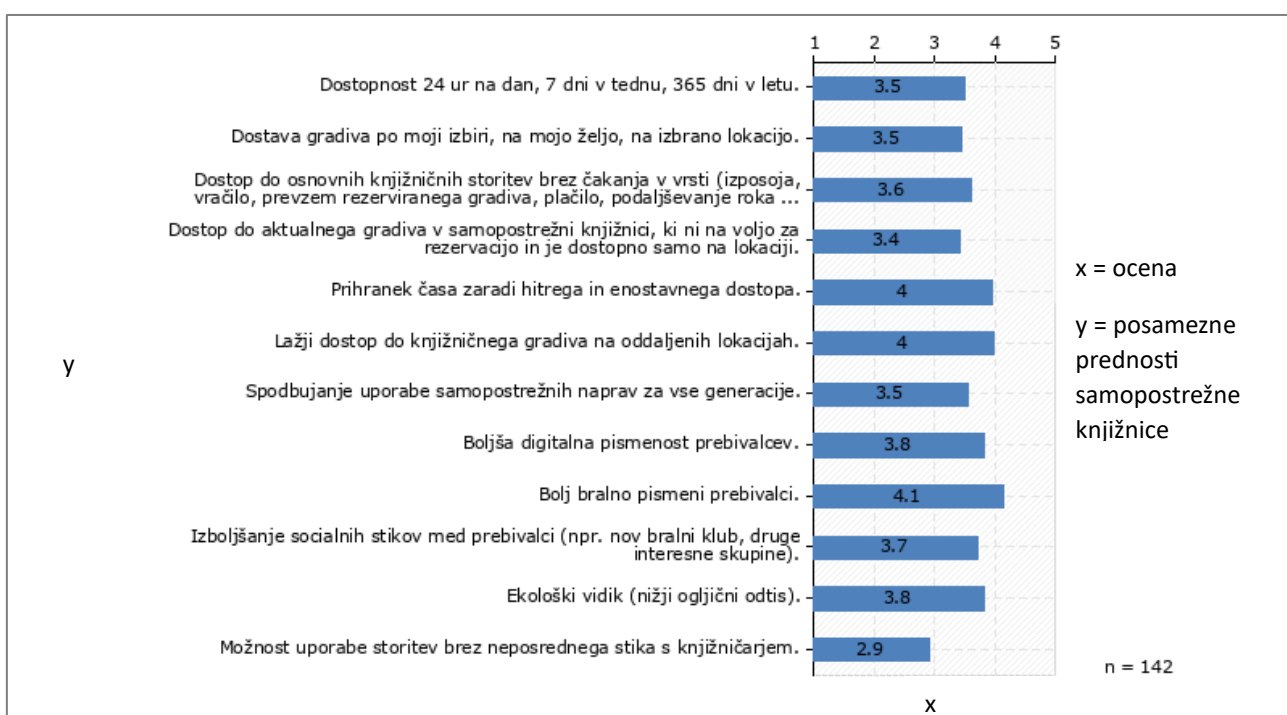

Slika 8: Ocena vpliva samopostrežne knjižnice na uporabniško izkušnjo

Na vprašanje o pomembnosti posameznih prednosti samopostrežne knjižnice je odgovorilo 144 anketirancev. Rezultati jasno kažejo, da anketiranci kot najpomembnejše prednosti prepoznajo prihranek časa zaradi hitrega in enostavnega dostopa, lažji dostop do knjižničnega gradiva na oddaljenih lokacijah ter prispevek k večji bralni in digitalni pismenosti prebivalcev. Prav tako visoko ocenjujejo ekološki vidik samopostrežne knjižnice, saj naj bi ta prispevala k zmanjšanju ogljičnega odtisa (Slika 9).

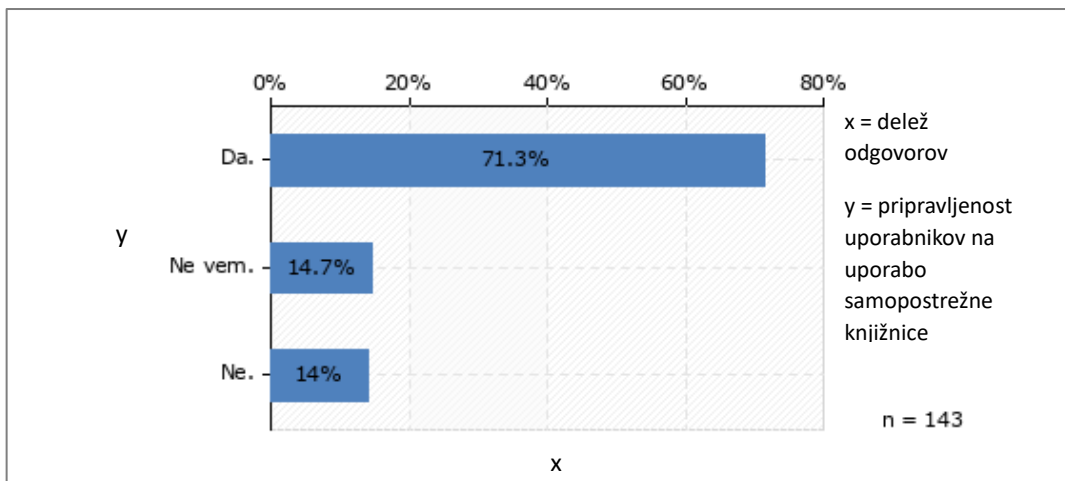
Srednje pomembne prednosti so anketiranci pripisali dostopnosti knjižnice 24 ur na dan, možnosti dostave gradiva na izbrano lokacijo ter enostavnemu dostopu do knjižničnih storitev brez čakanja. Nekoliko manj so jih prepričale prednosti, povezane s spodbujanjem uporabe samopostrežnih naprav in izboljšanjem socialnih stikov med prebivalci (Slika 9).

Kot najmanj pomembno prednost so anketiranci ocenili možnost uporabe storitev brez neposrednega stika s knjižničarjem, kar nakazuje, da osebna interakcija z zaposlenimi ostaja pomemben vidik uporabniške izkušnje (Slika 9).

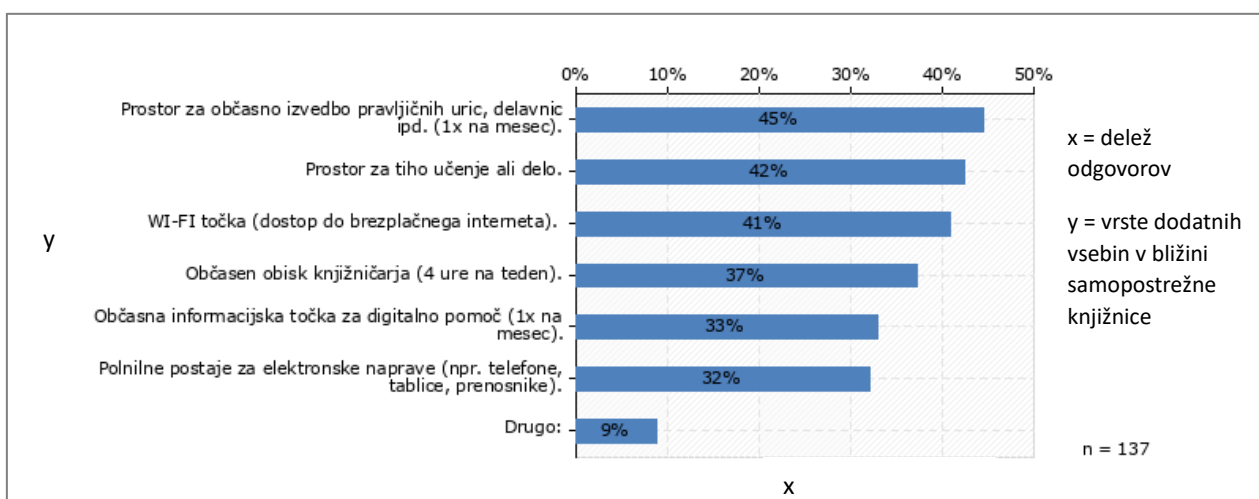
Slika 9: Ocena pomembnosti posameznih prednosti samopostrežne knjižnice

Rezultati ankete kažejo, da bi 71 % anketirancev uporabljalo samopostrežno knjižnico, če bi bila na voljo v njihovem kraju, 14 % jih meni, da je ne bi, medtem ko je 15 % neodločenih (Slika 10).

Slika 10: Pripravljenost uporabnikov na uporabo samopostrežne knjižnice v njihovem kraju

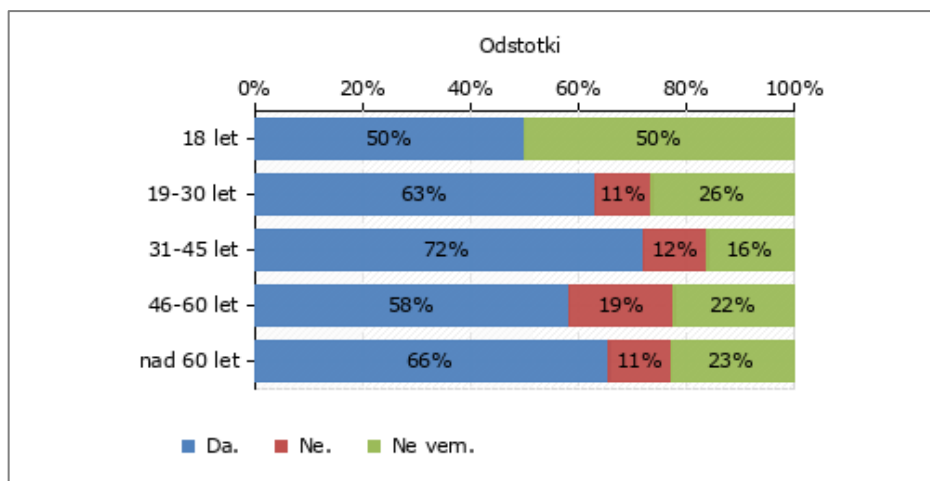
Največ anketirancev bi si želelo prostor za pravljичne urice, delavnice in druge aktivnosti (45 %) ter prostor za tiho učenje ali delo (42 %). Visoko na seznamu želja sta bila tudi WI-FI točka z brezplačnim dostopom do interneta (41 %) ter občasna prisotnost knjižničarja (37 %). Dodatne vsebine, kot so informacijska točka za digitalno pomoč (33 %) in polnilne postaje za elektronske naprave (32 %), so prav tako prepoznane kot koristne, vendar jih anketiranci ocenjujejo kot nekoliko manj pomembne. Možnost drugih vsebin je izbralo 9 % anketirancev (Slika 11).

Slika 11: Dodatne vsebine v bližini samopostrežne knjižnice

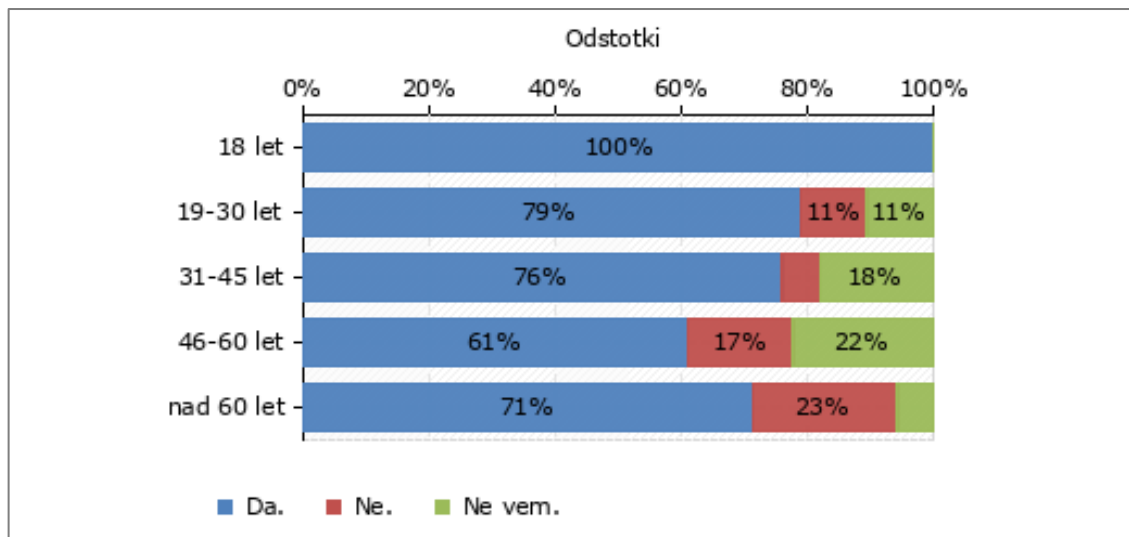
Rezultati kažejo, da večina anketirancev meni, da bi samopostrežna knjižnica v njihovem kraju izboljšala izkušnjo uporabe knjižničnih storitev. Med 18-letniki je pritrdilno odgovoril eden od

dveh anketirancev (50 %). V starostni skupini 19–30 let se s tem strinja 12 od 19 anketirancev (63 %), pri 31–45-letnikih pa je podpora najvišja, saj tako meni 36 od 50 anketirancev (72 %). V skupini 46–60 let bi izboljšanje uporabniške izkušnje pričakovalo 21 od 36 anketirancev (58 %), med starejšimi od 60 let pa 23 od 35 anketirancev (66 %) (Slika 12).

Slika 12: Mnenje o vplivu samopostrežne knjižnice na uporabniško izkušnjo glede na starost

Vsi anketiranci, stari 18 let, bi storitev uporabljali, saj sta oba anketirana podala pritrdilen odgovor. V starostni skupini 19–30 let bi jo uporabljalo 15 od 19 anketirancev (79 %), medtem ko bi jo po dva anketiranca (11 %) zavrnila oziroma nista bila prepričana. Pri 31–45-letnikih je delež tistih, ki bi storitev uporabljali, še višji, saj je pritrdilno odgovorilo 38 od 50 anketirancev (76 %), trije anketiranci storitve ne bi uporabljali, devet pa jih ni imelo jasnega stališča. Med 46–60-letniki bi samopostrežno knjižnico uporabljalo 22 od 36 anketirancev (61 %), šest jih storitve ne bi uporabljalo, osem pa jih ni prepričanih. Pri najstarejši starostni skupini (nad 60 let) je največji delež tistih, ki ne bi uporabljali storitve (osem od 35 anketirancev oziroma 23 %), vendar bi jo kljub temu večina, to je 25 anketirancev (71 %), uporabljala (Slika 13).

Slika 13: Pripravljenost za uporabo samopostrežne knjižnice glede na starost

Rezultati ankete kažejo, da je iz krajevnih skupnosti Golnik, Tenetiše, Trstenik in Goriče skupaj sodelovalo 12 anketirancev. Od teh jih je na vprašanje odgovorilo 8:

- 33,3 % (4) odgovorilo z »Da«, torej bi uporabljali samopostrežno knjižnico Knjižnica24.
- 25 % (3) odgovorilo z »Ne«, kar pomeni, da storitve ne bi uporabljali.
- 8,3 % (1) odgovorilo z »Ne vem«, kar kaže na negotovost glede uporabnosti storitve.

Preostali anketiranci iz omenjenih krajev so bodisi sodelovali v drugih delih ankete bodisi niso podali odgovora na to vprašanje. Ker je vzorec iz teh krajevnih skupnosti zelo majhen, rezultati ne omogočajo zanesljivih zaključkov ali posploševanja na celotno populacijo. Zato bi bilo smiselno izvesti nadaljnjo raziskavo z večjim številom anketirancev ali uporabiti dodatne raziskovalne metode, ki bi omogočile natančnejšo oceno potreb in interesa prebivalcev.

Odgovori na vprašanji »Katere izboljšave glede storitev, dejavnosti, zbirke, ponudbe v Mestni knjižnici Kranj bi si najbolj želeli v prihodnje?« in »Imate kakšne druge pripombe ali predloge glede dostopnosti do knjižničnih storitev?« kažejo, da anketiranci kot ključne izzive izpostavljajo parkiranje, večjo ponudbo priljubljenih knjig, študijske prostore, večjo ponudbo dogodkov in osebni stik s knjižničarji. Parkiranje pred Knjižnico Globus ostaja ena največjih težav. Mnogi si želijo brezplačnega parkiranja vsaj za 15 minut, da bi lažje prevzeli rezervirano

gradivo ali vrnilo knjige. Veliko anketirancev si želi več izvodov priljubljenih in nagrajenih knjig, saj so čakalne dobe za te naslove pogosto dolge. Študijski prostori so pogosto zasedeni, zato anketiranci predlagajo, da bi bili dostopni tudi v večernih urah (vsaj do 22. ure), predvsem v izpitnih obdobjih. Dogodki in dejavnosti bi lahko vključevali več literarnih večerov, predstavitev knjig, predavanj ter srečanj za mlade odrasle. Nekateri predlagajo tudi brezplačno dostopno dvorano za druženja, meditacijo in jogo. Osebni stik s knjižničarji je za mnoge ključnega pomena, saj cenijo strokovno svetovanje in priporočila. Predlagajo več knjižničnega osebja predvsem v krajevnih knjižnicah, več možnosti za pogovore o knjigah ter uvedbo knjižničnega svetovanja kot posebne storitve.

9 RAZPRAVA

Z izvedbo raziskave smo želeli dobiti odgovore na ključna vprašanja o dostopnosti knjižničnih storitev in uvedbi Knjižnice24.

Najprej nas je zanimalo, ali trenutna pokritost knjižničnih storitev ustreza potrebam prebivalcev. Na podlagi analize obstoječe knjižnične mreže MKK in dostopnosti knjižničnih storitev lahko ugotovimo, da trenutna pokritost ne zadostuje potrebam vseh prebivalcev. Nekatera območja v MOK so preveč oddaljena od najbližjih enot MKK, kar otežuje dostop do knjižničnih storitev in omejuje njihovo uporabo. To potrjujejo tudi rezultati ankete, saj 24 % anketirancev navaja oddaljenost knjižnice kot oviro pri dostopu. Poleg tega 70 % anketirancev izpostavlja težave s parkiranjem, kar lahko dodatno otežuje obisk knjižnice, zlasti za prebivalce bolj oddaljenih krajev.

Prav tako nas je zanimalo, ali bi uvedba Knjižnice24 izboljšala bralno pismenost prebivalcev, digitalizacijo podeželja in trajnost knjižničnih storitev. Večina anketirancev prepozna Knjižnico24 kot koristno rešitev za izboljšanje dostopa do knjižničnih storitev, pri čemer so kot ključne prednosti izpostavili prihranek časa zaradi hitrega in enostavnega dostopa, lažji dostop do knjižničnega gradiva na oddaljenih lokacijah ter prispevek k boljši bralni in digitalni pismenosti. Poleg tega analiza SWOT Knjižnice24 potrjuje, da bi uvedba takšne storitve pripomogla k digitalizaciji podeželja, saj bi omogočila večjo dostopnost digitalnih in knjižničnih virov uporabnikom, ki živijo bolj oddaljeno od fizičnih knjižnic. Knjižnica24 prispeva tudi k trajnostnem razvoju knjižničnih storitev, saj zmanjšuje potrebo po individualnih

vožnjah do knjižnice, optimizira dostavo gradiva in dolgoročno omogoča stroškovno učinkovitejši sistem izposoje. Na podlagi teh podatkov lahko potrdimo, da bi uvedba Knjižnice24 pozitivno vplivala na bralno pismenost, digitalizacijo in trajnostni razvoj knjižničnih storitev.

Zanimalo nas je tudi, kako prebivalci ocenjujejo prednosti in slabosti samopostrežne knjižnice v primerjavi z obstoječimi knjižničnimi storitvami. Anketiranci so kot največje prednosti Knjižnice24 izpostavili možnost 24-urnega dostopa do knjižničnega gradiva, prihranek časa in enostavno uporabo ter zmanjšanje potrebe po vožnjah do knjižnice. Med glavnimi slabostmi so navedli omejeno izbiro gradiva, možne tehnične težave ter izzive pri uporabi za starejše in digitalno manj pismene uporabnike. Knjižnica24 omogoča večjo dostopnost in prilagodljivost, vendar se nekateri uporabniki še vedno navajajo na nov način izposoje – predvsem tisti, ki cenijo osebni stik s knjižničarjem. Kljub tem izzivom 71 % anketirancev izraža pripravljenost za uporabo Knjižnice24, kar kaže na splošno pozitivno sprejetje te storitve. Rezultati analize SWOT kažejo, da bi Knjižnica24 kot dopolnitev obstoječih knjižničnih storitev lahko dolgoročno zmanjšala stroške poslovanja, saj zahteva manj osebja in omogoča bolj optimizirano dostavo knjižničnega gradiva. Po drugi strani pa analiza SWOT opozarja na izzive, kot so začetni stroški implementacije, morebitne tehnične napake in potreba po izobraževanju uporabnikov o uporabi sistema.

Poleg analize SWOT Knjižnice24 smo izvedli tudi analizo SWOT bibliobusne storitve, ki ponuja alternativni način zagotavljanja dostopa do knjižničnih storitev na podeželskih območjih. Bibliobusi imajo številne prednosti, kot so osebni stik s knjižničarjem, prilagodljivost lokacijam in spodbujanje bralnih navad. Vendar se soočajo tudi z velikimi izzivi, med katerimi so visoki obratovalni stroški, omejena časovna dostopnost in okoljski vpliv zaradi porabe goriva. Analiza SWOT je pokazala, da bi bilo mogoče izboljšati trajnostnost bibliobusne storitve s preходом na ekološko prijaznejša vozila in tesnejšim sodelovanjem z lokalnimi skupnostmi. Vendar ostajajo ključne omejitve, kot so logistični izzivi pri dostavi in odvisnost od razpoložljivosti kadra.

Pred izvedbo raziskave smo na podlagi raziskovalnih vprašanj oblikovali štiri znanstvene predpostavke (hipoteze), katerih pravilnost smo želeli preveriti na osnovi rezultatov ankete.

Naša prva predpostavka (Hipoteza 1) je bila, da bi si več kot polovica anketirancev želela uvedbo storitve Knjižnica24 kot bolj dostopno in priročno rešitev za dostop do knjižničnih storitev.

Rezultati ankete kažejo, da 64 % anketirancev meni, da bi uvedba samopostrežne knjižnice izboljšala izkušnjo uporabe knjižničnih storitev, medtem ko jih 13 % tega ne meni, 23 % pa je neodločenih. Prav tako bi, če bi bila storitev na voljo v njihovem kraju, 71 % anketirancev samopostrežno knjižnico uporabljalo, 14 % je ne bi uporabljalo, 15 % pa jih ni prepričanih.

Rezultati kažejo, da več kot polovica anketirancev izraža podporo in pripravljenost za uporabo storitve, zato lahko Hipotezo 1 potrdimo.

Druga predpostavka (Hipoteza 2) je predvidevala, da bodo mlajši anketiranci in mladi odrasli v večji meri podpirali uvedbo storitve Knjižnica24. Rezultati kažejo, da podpora ni izključno najvišja pri mlajših anketirancih, ampak je največjo podporo izrazila skupina 31–45 let, kjer jih 72 % meni, da bi uvedba izboljšala uporabniško izkušnjo, 76 % pa bi jih storitev uporabljalo. To skupino lahko opredelimo kot delovno aktivno generacijo, ki pogosto usklajuje službene in družinske obveznosti, kar pomeni, da ima manj časa za obisk knjižnice, kljub temu pa knjižnične storitve redno uporablja – tudi zaradi otrok. Mlajši, 19–30-letniki, izražajo nekoliko manjšo podporo (63 % jih meni, da bi izboljšala uporabniško izkušnjo, 79 % pa bi storitev uporabljalo). Pri najmlajši skupini (18 let) je vzorec premajhen za zanesljivo sklepanje, saj sta bila v anketi udeležena le dva posameznika. Podpora storitvi je visoka tudi med starejšimi (nad 60 let jih 66 % podpira uvedbo in 71 % bi jo uporabljalo).

Čeprav mlajši anketiranci izražajo visoko podporo uvedbi storitve, ta ni najvišja v tej skupini, temveč pri 31–45-letnikih. Zato Hipotezo 2 ne moremo v celoti potrditi, rezultati ankete namreč kažejo, da storitev ni privlačna izključno za mlajše generacije, temveč je podpora enakomerno razporejena med vse starostne skupine, pri čemer je še posebej izstopajoča podpora delovno aktivnih posameznikov z mladimi družinami.

Tretja predpostavka (Hipoteza 3) se je nanašala na vpliv samopostrežnih knjižnic na pridobivanje novih bralcev, spodbujanje boljših bralnih navad in prispevek k boljši digitalni pismenosti. Anketiranci so kot najpomembnejše prednosti samopostrežne knjižnice izpostavili

prihranek časa zaradi hitrega in enostavnega dostopa, lažji dostop do knjižničnega gradiva na oddaljenih lokacijah ter prispevek k boljši bralni in digitalni pismenosti. Ti rezultati potrjujejo, da anketiranci prepoznavajo pozitiven vpliv Knjižnice24 na dostopnost gradiva, bralne navade in uporabo digitalnih storitev.

Ker anketiranci visoko ocenjujejo vpliv storitve na bralno in digitalno pismenost, Hipotezo 3 potrjujemo, rezultati ankete nakazujejo, da bi storitev lahko imela širši družbeni učinek.

Četrta predpostavka (Hipoteza 4) je predvidevala, da je uvedba storitve Knjižnica24 trajnostno in ekonomsko učinkovita rešitev, saj prispeva k večji dostopnosti, prihrankom časa in nizkim obratovalnim stroškom. Knjižnica24 omogoča 24-urni dostop do knjižničnega gradiva, kar povečuje dostopnost in prihrani čas uporabnikom, ki ne morejo obiskati knjižnice v rednem obratovalnem času. V primerjavi z bibliobusom ima nižji obratovalni strošek, saj ne zahteva stalne prisotnosti osebja. Prav tako zmanjšuje pogostost individualnih voženj do knjižnice, kar prispeva k nižjim emisijam CO₂ in večji ekološki vzdržnosti. Ena izmed slabosti sistema so visoki začetni stroški in tehnični izzivi, vendar dolgoročno predstavlja stroškovno učinkovitejšo rešitev kot bibliobus, ki ima višje operativne stroške in omejeno časovno dostopnost.

Rezultati potrjujejo, da Knjižnica24 po mnenju anketirancev povečuje dostopnost, je ekonomsko vzdržna in okolju prijaznejša, zato hipotezo Hipotezo 4 lahko potrdimo kot pravilno.

10 ZAKLJUČKI

Raziskava, ki smo jo opravili, se je osredotočila na uvedbo samopostrežnih knjižnic Knjižnica24 v mrežo MKK in njihov vpliv na dostopnost knjižničnih storitev, zlasti v podeželskih delih MOK. Ugotovitve kažejo, da trenutna knjižnična mreža ne pokriva enakomerno vseh območij, kar pomeni, da imajo prebivalci nekaterih krajev otežen dostop do knjižničnega gradiva. Prav to pomanjkljivost bi lahko rešil model Knjižnica24, ki bi omogočil neprekinjen dostop do knjižničnega gradiva ne glede na oddaljenost od organizacijskih enot knjižnice.

Analiza anketnih odgovorov je pokazala, da več kot 70 % sodelujočih podpira uvedbo Knjižnice24 v svojem kraju. Kot največje prednosti so izpostavili stalno dostopnost, enostavno uporabo in prihranek časa, hkrati pa verjamejo, da bi takšen sistem spodbujal bralne navade in izboljšal digitalno pismenost. Seveda so se pokazale tudi nekatere ovire, kot so začetni stroški postavitve sistema, morebitne tehnične težave ter vprašanje dostopnosti za starejše in tiste z manj digitalnimi veščinami. Kljub tem izzivom so rezultati ankete pokazali, da bi Knjižnica24 lahko imela ključno vlogo pri modernizaciji knjižničnih storitev.

V krajevnih skupnostih Golnik, Tenetiše, Trstenik in Goriče je bil vzorec premajhen, da bi lahko na podlagi pridobljenih podatkov oblikovali zanesljive zaključke o podpori Knjižnici24. Čeprav rezultati nakazujejo, da bi jo uporabljala le tretjina anketiranih, četrtina storitve ne bi uporabljala, ostali pa niso prepričani, ti podatki niso dovolj reprezentativni za celotno populacijo teh območij. Zato bi bilo v prihodnosti smiselno ponoviti anketo z večjim številom udeležencev.

V Sloveniji se že uveljavljajo različni modeli samopostrežne knjižnične izposoje, ki omogočajo dostop do gradiva 24/7, vendar večina še ne vključuje vseh vidikov celovite knjižnične storitve. MKK v okviru K24G že omogoča celovitejšo samopostrežno knjižnično storitev. Uporabniki lahko kadar koli prevzemajo rezervirano knjižnično gradivo in plačujejo morebitne dolgove. Načrti za prihodnost vključujejo širitev sistema, ki bo omogočal vračanje knjižničnega gradiva z neposredno obdelavo v sistemu. Cilj je vzpostaviti popolnoma avtomatizirano samopostrežno enoto, ki bo omogočala vse ključne knjižnične storitve – izposajo, vračanje, prevzem rezervacij in plačila – brez posredovanja osebja. V prihodnje bo paketnik omogočal tudi dostop do najbolj aktualnega in novega knjižničnega gradiva, ki bo na voljo brez predhodne rezervacije.

Primerjava z bibliobusno storitvijo, ki je bila pred leti načrtovana, a nikoli izvedena, je pokazala dodatne prednosti samopostrežnih knjižnic. Bibliobus omogoča neposreden stik s knjižničarjem in takojšnjo izposajo širšega nabora gradiva, vendar se sooča z omejitvami, kot so visoki obratovalni stroški, logistični izzivi in omejen dostop za uporabnike, saj posamezne kraje obiskuje le ob določenih terminih. Po drugi strani Knjižnica24 zagotavlja večjo prilagodljivost, saj je dostopna kadar koli, ne zahteva stalne prisotnosti osebja in dolgoročno predstavlja stroškovno učinkovitejšo rešitev. Hkrati zmanjšuje potrebo po individualnih voznjakh do knjižnice, kar prispeva k bolj ekološkemu pristopu.

Izvedena analiza SWOT je potrdila, da obe storitvi – Knjižnica24 in bibliobus – ponujata pomembne prednosti, a se soočata tudi z izzivi. Knjižnica24 zagotavlja večjo dostopnost in fleksibilnost, vendar zahteva začetne naložbe in prilagoditev uporabnikov. Po drugi strani bibliobus omogoča osebni stik s knjižničarjem, vendar se sooča z visokimi stroški obratovanja in omejeno dostopnostjo zaradi urnikov in logistike.

Samopostrežne knjižnice bi bile še posebej koristne v kriznih situacijah, kot je bila pandemija COVID-19, ko so bile knjižnice zaprte ali so delovale v omejenem obsegu. Omogočale bi varen in brezstičen prevzem knjig ter uporabnikom olajšale dostop do gradiva tudi v času strogih ukrepov. Poleg tega bi tak način izposoje ostal praktičen tudi v običajnih razmerah, saj odgovarja na sodobne potrebe po večji prilagodljivosti in dostopnosti knjižničnih storitev.

Raziskava se je osredotočila izključno na prebivalce MOK, da bi ugotovili njihovo zanimanje za uvedbo Knjižnice24. Ker MKK s svojo dejavnostjo pokriva tudi občine Šenčur, Cerklje na Gorenjskem, Preddvor, Naklo in Jezersko, bi bilo v prihodnosti smiselno podobno raziskavo izvesti tudi med prebivalci teh občin. S tem bi pridobili celovitejši vpogled v potrebe in pričakovanja prebivalcev širšega območja.

Ugotovitve raziskave so lahko dragocene za oblikovanje prihodnje strategije razvoja knjižnic in prilagajanje njihovih storitev sodobnim potrebam uporabnikov. Knjižnice se vse bolj soočajo z izzivom, kako združiti tradicionalne storitve s sodobnimi digitalnimi in avtomatiziranimi rešitvami, pri čemer bi model, kot je Knjižnica24, lahko igral pomembno vlogo. Poleg tega bi bilo smiselno prilagoditi zakonodajni okvir, da bi tudi takšne avtomatizirane knjižnične storitve postale enakovreden del knjižnične javne službe.

Za nadaljnje raziskave bi bilo smiselno podrobneje preučiti dolgoročne učinke uvedbe Knjižnice24 na uporabniške navade. Prav tako bi bilo koristno raziskati možnosti za nadaljnji razvoj in izboljšave tega modela ter ugotoviti, kako ga še bolje prilagoditi različnim skupinam uporabnikov.

Na podlagi rezultatov lahko zaključimo, da bi uvedba Knjižnice24 izboljšala dostopnost in prilagodljivost knjižničnih storitev, ne samo v MOK, temveč tudi širše. Takšen sistem se

prilagaja sodobnim potrebam uporabnikov, hkrati pa knjižnicam omogoča, da še naprej ostanejo pomemben del skupnosti in se uspešno soočajo z izzivi digitalne dobe.

11 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

Aldrich, R. S. (2023). Sustainable libraries in 2035: Refuge. Resistance. Resilience.

Regeneration. V S. Hirsh (ur.), *Library 2035: imagining the next generation of libraries* (str. 21–27). Rowman & Littlefield.

Bavec, C., Kovačič, A., Krisper, M., Rajkovič, V. in Vintar, M. (2019). *Slovenija na poti digitalne preobrazbe*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za računalništvo in informatiko. <https://zalozba.fri.uni-lj.si/bavec2019.pdf>

Breakell, J. (b. d.). Five trends shaping the library experience in 2024. *D-Tech*. <https://d-techinternational.com/us/blog/2024/01/31/five-trends-shaping-the-library-experience-in-2024/>

Čelik, M., Petek, J., Sirk, I. in Videc, A. (2019). *Strateške usmeritve na področju IKT v splošnih knjižnicah za obdobje 2019-2028*. Narodna in univerzitetna knjižnica. https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2019/ook_strat.pdf

Gros, M. (2016). *Načrtovanje bibliobusne mreže v občinah Kranj, Cerklje, Naklo, Preddvor, Šenčur in Jezersko* [Magistrsko delo]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=81705>

Hirsh, S. (ur.). (2023). *Library 2035: imagining the next generation of libraries*. Rowman & Littlefield.

Kantor-Horning, S. (2009). Self-service to the people: automated libraries in action. *Library Journal*, 134(13), 22. <https://eric.ed.gov/?id=EJ859391>

Kluzer, S., Punie, Y. in Vuorikari, R. (2023). *Okvir digitalnih kompetenc za državljane: z novimi primeri rabe znanja, spretnosti in stališč: DigComp 2.2*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/08/DigComp-2-2-Okvir-digitalnih-kompetenc.pdf>

Lavričeva knjižnica Ajdovščina. (b. d.). *Nova knjižnična storitev – Knjigomara*. <https://www.ajd.sik.si/nova-knjiznicna-storitev-knjigomara/>

Leavitt, G. (b. d.). Glen Ridge Public Library meets community demand for 24/7 access with D-Tech library lockers. *D-Tech*. <https://d-techinternational.com/2024/07/15/smart-lockers-deliver-24-7-access-for-glen-ridge-library/>

- Mestna knjižnica Kranj. (2023). *Knjižnica24Globus*. Mestna knjižnica Kranj.
<https://www.mkk.si/asset/2ebt4AiC8Aszwg2hk>
- Mestna knjižnica Kranj. (2024). *Letno poročilo 2023*.
<https://www.mkk.si/asset/QPckCbpEZWPShBENR>
- Mestna knjižnica Kranj. (b. d.). *Knjižnica semen*.
<https://www.mkk.si/asset/EQrFWqERD4SBP47vy>
- Mestna knjižnica Postojna. (2025). *Obvestilo o delovanju knjigomata 24 ur na dan*.
<https://sikpos.si/2025/01/10/obvestilo-o-delovanju-knjigomata-24-ur-na-dan/>
- Mestna občina Kranj. (2020). *Strategija digitalnega razvoja Pametnega mesta in skupnosti Kranj 2020–2023*. <https://www.kranj.si/mestna-obcina/strateski-dokumenti/strategija-digitalnega-razvoja-pametnega-mesta-in-skupnosti-kranj-2020-2023>
- Mestna občina Novo mesto. (b. d.). *Novomeški knjižnici nagrada za digitalizirano 24-urno izposajo*.
https://www.novomesto.si/dogajanje/novice/2021111912243923/novomeski_knjiznici_nagrada_za_digitalizirano_24urno_izposajo/
- National Aeronautics and Space Administration. (b. d.). *The effects of climate change*. NASA.
<https://climate.nasa.gov/effects/>
- Nicholson, K. (2017). *Innovation in public libraries: learning from international library practice*. Chandos Publishing.
- P. Š. (24. 3. 2024). *Knjižnica24Globus na voljo vse leto, 24 ur na dan*. Žurnal24.
<https://www.zurnal24.si/gorenjska/knjiznica24globus-na-voljo-vse-leto-24-ur-na-dan-403550>
- Pasadena Now. (20. 10. 2023). *Altadena Library expands lending services with new vending machines*. <https://pasadenanow.com/main/altadena-library-expands-lending-services-with-new-vending-machines>
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. (2023). *Uradni list RS*, št. 28/2023.
- PressReader Team. (5. 2. 2024). *Public library trends and innovations to watch for in 2024*. *PressReader Blog*. <https://blog.pressreader.com/libraries-institutions/public-library-trends-and-innovations-to-watch-for-in-2024>
- Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027*. (2022). Združenje splošnih knjižnic.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018 - 2028)*. (2019). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

TechTarget. (b. d.). *SWOT analysis (strengths, weaknesses, opportunities and threats analysis)*. <https://www.techtarget.com/searchcio/definition/SWOT-analysis-strengths-weaknesses-opportunities-and-threats-analysis>

Urban Libraries Council. (b. d.). *Library-a-Go-Go*.
<https://www.urbanlibraries.org/innovations/library-a-go-go>

Vunšek, M. (2023). *Knjižnica24Globus je na voljo članom 24 ur na dan, vse dni v letu*. Knjižničarske novice. <https://knjiznicarske-novice.si/knjiznica24globus-je-na-voljo-clanom-24-ur-na-dan-vse-dni-v-letu/>

Zheng, X. (17. 7. 2012). *Automated libraries expand access to books in Beijing*. China Daily. https://usa.chinadaily.com.cn/china/2012-07/17/content_15587982.htm

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Spoštovani,

sem Maruša Bertalanič in v okviru bibliotekarskega izpita izvajam raziskavo o možnostih izboljšanja dostopnosti do knjižničnih storitev v Mestni občini Kranj, predvsem na ruralnih območjih. Vaše mnenje nam bo v pomoč pri načrtovanju širjenja knjižnične mreže in trajnostnih rešitev, kot je uvedba samopostrežnih knjižnic Knjižnica24. Anketa je anonimna, vaši odgovori bodo uporabljeni izključno za namen raziskave, izpolnjevanje pa vam bo vzelo približno 5 minut. Anketa je namenjena izključno prebivalcem Mestne občine Kranj.

Kaj je Knjižnica24?

Knjižnica24 je samopostrežna knjižnica, ki deluje po principu paketnikov. Podobno kot naprava, ki je nameščena v Knjižnici Globus v Kranju (Knjižnica24Globus) in enako, kot poštni predalniki za prevzem paketov. Gre za avtomatizirano napravo, ki je enostavna za uporabo in kjer lahko s člansko izkaznico sami prevzimate rezervirano gradivo, vračate knjižnično gradivo iz vseh enot Mestne knjižnice Kranj in plačujete morebitne dolgove. Načrtujemo še dopolnilno enoto, kjer bo na voljo različno gradivo, ki si ga boste lahko takoj izposodili. Samopostrežna knjižnica omogoča dostop do gradiva 24 ur na dan, vse dni v letu, neodvisno od delovnega časa drugih enot knjižnice in predstavlja plačljivo, nadstandardno storitev na vašo zahtevo. Knjižnica24 je namenjena izboljšanju dostopnosti do knjižničnih storitev, predvsem na območjih, ki so oddaljena od mestnih središč oziroma od najbližje enote knjižnice.

Hvala za vaše sodelovanje!

1. Ali prebivate v Mestni občini Kranj?

- ☐ Da.
- ☐ Ne.

2. V kateri krajevni skupnosti Mestne občine Kranj prebivate?

3. Ali ste član Mestne knjižnice Kranj (imate člansko izkaznico)?

- ☐ Da.
- ☐ Ne. (Preskočite na vprašanje 7.)
- ☐ Storitve Mestne knjižnice Kranj uporabljam s člansko izkaznico drugega družinskega člana.

4. Kako pogosto obiščete katero od enot Mestne knjižnice Kranj?

- ☐ Večkrat na mesec.
- ☐ Približno enkrat na mesec.
- ☐ Nekajkrat na leto.

5. Kako najpogosteje dostopate do knjižničnih storitev? (možnih več odgovorov)

- ☐ Osebni obisk enot knjižnice (Knjižnica Globus in krajevne knjižnice).
- ☐ Preko spletne strani www.mkk.si (uporaba COBISS+, e-knjige, Audibook ...).
- ☐ Obiskujem premično zbirko (Podblica ali Podbrezje).
- ☐ Gradivo prevzemam v samopostrežni knjižnici Knjižnica24Globus.
- ☐ Gradivo mi dostavljate na dom (starost, invalidnost).
- ☐ Drugo: _____

6. Ali se pri dostopu do knjižničnih storitev srečujete s kakšnimi izzivi? (možnih več odgovorov)

- ☐ Oddaljenost knjižnice.
- ☐ Neugoden obratovalni čas.
- ☐ Težave s parkiranjem.
- ☐ Ni povezave z javnim prevozom.
- ☐ Pomanjkljiva izbira knjižničnega gradiva.
- ☐ Dolge čakalne vrste za priljubljeno gradivo.
- ☐ Drugo: _____

7. Ali menite, da bi samopostrežna knjižnica v vašem kraju izboljšala izkušnjo uporabe knjižničnih storitev?

- ☐ Da.
- ☐ Ne.
- ☐ Ne vem.

- 8. Kako pomembna je za vas posamezna prednost uvedbe samopostrežne knjižnice v kraju, kjer prebivate?** Prosimo, ocenite vsako možnost na lestvici od 1 do 5, kjer pomeni (1 – Povsem nepomembno, 2 – Malo pomembno, 3 – Srednje pomembno, 4 – Pomembno, 5 – Zelo pomembno).

Prednosti samopostrežne knjižnice	1	2	3	4	5
Dostopnost 24 ur na dan, 7 dni v tednu, 365 dni v letu.					
Dostava gradiva po moji izbiri, na mojo željo, na izbrano lokacijo.					
Dostop do osnovnih knjižničnih storitev brez čakanja v vrsti (izposoja, vračilo, prevzem rezerviranega gradiva, plačilo, podaljševanje roka izposoje).					
Dostop do aktualnega gradiva v samopostrežni knjižnici, ki ni na voljo za rezervacijo in je dostopno samo na lokaciji.					
Prihranek časa zaradi hitrega in enostavnega dostopa.					
Lažji dostop do knjižničnega gradiva na oddaljenih lokacijah.					
Spodbujanje uporabe samopostrežnih naprav za vse generacije.					
Boljša digitalna pismenost prebivalcev.					
Bolj bralno pismeni prebivalci.					
Izboljšanje socialnih stikov med prebivalci (npr. nov bralni klub, druge interesne skupine).					
Ekološki vidik (nižji ogljični odtis).					
Možnost uporabe storitev brez neposrednega stika s knjižničarjem.					

- 9. Če bi imeli možnost uporabe samopostrežne knjižnice v vašem kraju ali bi jo uporabljali?**

- ☐ Da.
☐ Ne.
☐ Ne vem.

- 10. Katere dodatne vsebine bi si želeli, da so dostopne v bližini samopostrežne knjižnice? (možnih več odgovorov)**

- ☐ Občasen obisk knjižničarja (4 ure na teden).
☐ Občasna informacijska točka za digitalno pomoč (1x na mesec).
☐ Prostor za občasno izvedbo pravljičnih uric, delavnic ipd. (1x na mesec).
☐ Prostor za tiho učenje ali delo.
☐ WI-FI točka (dostop do brezplačnega interneta).
☐ Polnilne postaje za elektronske naprave (npr. telefone, tablice, prenosnike).
☐ Drugo: _____

11. Katere izboljšave glede storitev, dejavnosti, zbirke, ponudbe v Mestni knjižnici Kranj bi si najbolj želeli v prihodnje? (naštejete)

12. Imate kakšne druge pripombe ali predloge glede dostopnosti do knjižničnih storitev?

Spol:

- ☐ Moški
- ☐ Ženska

Starost:

- ☐ 18 let
- ☐ 19–30 let
- ☐ 31–45 let
- ☐ 46–60 let
- ☐ nad 60 let

Najvišja dosežena izobrazba:

- ☐ Osnovnošolska ali manj (vključuje nedokončano osnovno šolo ali zaključeno osnovno šolo).
- ☐ Srednješolska izobrazba (vključuje poklicne in srednje šole, gimnazije).
- ☐ Višješolska, visokošolska ali več (vključuje višješolsko, visokošolsko, magistrsko in doktorsko izobrazbo).